**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**
**ЗАПОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ**

**ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ ІМ. Ю.М. ПОТЕБНІ**

**КАФЕДРА МІСЬКОГО БУДІВНИЦТВА І АРХІТЕКТУРИ**

**КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА**

магістра

на тему: **«ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ПОСТПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ ДЛЯ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ІМІДЖУ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ»**

**Виконав:** магістрантка 2 курсу, група 8.1923-мбг
спеціальності 192 Будівництво та цивільна інженерія
освітньо-професійної програми «Міське будівництво та господарство»
**Фостащенко Анна Олегівна**

**Керівник:** доцент кафедри міського будівництва і архітектури, канд. техн. наук **А. В. Банах**

**Рецензент:** доцент кафедри міського будівництва і архітектури, канд. техн. наук **В. О. Савін**

Запоріжжя
2024

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ**
**ІНЖЕНЕРНИЙ НАВЧАЛЬНО-НАУКОВИЙ ІНСТИТУТ**
**ІМ. Ю.М. ПОТЕБНІ**
**ЗАПОРІЗЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ**

Кафедра Міського будівництва і архітектури
Рівень вищої освіти другий (магістерський)
(другий (магістерський) рівень)
Спеціальність 192 «Будівництво та цивільна інженерія»
(шифр і назва)
Освітня програма «Міське будівництво та господарство»
(шифр і назва)

**ЗАТВЕРДЖУЮ:**
завідувач кафедри *міського будівництва і архітектури*
*доцент А.В. Банах*
"*04*" *09* 2024 року

**ЗАВДАННЯ**
**НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ**

Фостащенко Анні Олегівні
(прізвище, ім'я, по батькові)

1. Тема кваліфікаційної роботи Трансформації деградованих постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя

Науковий керівник роботи *доц., к.т.н., Банах Андрій Вікторович,*
( прізвище, ім'я, по батькові, науковий ступінь, вчене звання)
затверджені наказом ЗНУ від "*30*" *09* 2024 року № *1486-с*
2. Термін подання студентом кваліфікаційної роботи *грудень 2024 р.*
3. Вихідні дані до кваліфікаційної роботи *Актуальність обраного напрямку досліджень, перспективи впровадження майбутніх теоретичних та практичних досягнень, мета роботи, завдання до виконання обраних досліджень, об'єкт досліджень, предмет досліджень, передбачувані методи виконання досліджень, значимість у сучасному житті, можливості розвинення проблематики досліджень.*

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) *Проаналізувати теоретичні дослідження трансформації деградованих постпромислових територій. Дослідити міжнародний досвід у сфері трансформації деградованих постпромислових територій. Розробити стратегічні напрямки сталого розвитку. Визначити передумови трансформації деградованих постпромислових територій у структурі міста. Визначення перспективи розвитку туристичного потенціалу для міста Запоріжжя. Висновки по роботі з пропозиціями та рекомендаціями.*

5. Перелік графічного матеріалу (з точним зазначенням обов'язкових креслень) В
*восьми графічних аркушів із результатами аналітичних обґрунтувань*
*наукового напряму досліджень, результатами практичних досліджень*
*доказами передумов трансформації деградованих постпромислових територій*
*у структурі міста, результатами конкретних заходів, необхідних для*
*трансформації деградованих постпромислових територій для розвитку*
*туристичного іміджу міста Запоріжжя.*

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи магістра

| Розділ | Прізвище, ініціали та посада консультанта | Підпис, дата | |
|---|---|---|---|
| | | завдання видав | завдання прийняв |
| Розділ 1 | Банах А.В., к.т.н., доц. | | |
| Розділ 2 | Банах А.В., к.т.н., доц. | | |
| Розділ 3 | Банах А.В., к.т.н., доц. | | |
| | | | |

7. Дата видачі завдання 04.09.2024

## КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

| № з/п | Назва етапів кваліфікаційної роботи | Строк виконання етапів роботи | Примітка |
|---|---|---|---|
| 1 | 1. Теоретичні аспекти дослідження трансформації деградованих постпромислових територій | 1 жовтня | |
| 2 | 2. Стан деградованих постпромислових територій у місті Запоріжжі | 1 листопада | |
| 3 | 3. Перспективи розвитку туристичного потенціалу для міста Запоріжжя. | 1 грудня | |
| 4 | Попередній захист | 10 грудня | |

Студент _____ Фостащенко А.О.
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник роботи (проєкту) _____ Банах А.В.
(підпис) (прізвище та ініціали)

**Нормоконтроль пройдено**

Нормоконтролер _____ Гребенюк О.В.
(підпис) (ініціали та прізвище)

# АНОТАЦІЯ

Фостащенко А. О. Трансформації деградованих постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя.

Кваліфікаційна робота для здобуття другого ступеня вищої освіти за спеціальністю 192 – Будівництво та цивільна інженерія, науковий керівник Банах А.В. Інженерний науково-навчальний інститут ім. Ю.М. Потебні Запорізького національного університету, кафедра міського будівництва і архітектури, 2024.

Розглянуто теоретичні аспекти та приклади трансформації деградованих постпромислових територій, що спрямовані на покращення туристичного іміджу міст.

Проведений аналіз передумов трансформації деградованих постпромислових територій у структурі міста Запоріжжя.

Запропоновані та обґрунтовані концепції перетворення деградованої постпромислової території в Дніпровському районі міста Запоріжжя з метою розвитку її туристичного потенціалу.

концептуальних підходів і практичних рекомендацій щодо трансформації деградованих постпромислових територій міста Запоріжжя для їх інтеграції в міський простір як об'єктів туристичної інфраструктури, спрямованих на покращення туристичного іміджу міста, підвищення його економічного потенціалу та якості життя мешканців.

Відомості про публікації здобувача.

1. Стратегія міського розвитку – ревіталізація міських територій – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 285 – 286.

URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

2. Ревіталізація міських територій міста Запоріжжя для розвитку туристичного іміджу міста – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 287 – 288. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

3. Енергетичний моніторінг будівель і споруд в Україні – тези доповіді на III Всеукраїнська науково-практична конференція за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України». Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 766 с. С. 162 – 164. https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf6/zbirnyk_23.pdf.

Ключові слова: ПОСТПРОМИСЛОВІ ТЕРИТОРІЇ, ТРАНСФОРМАЦІЯ ДЕГРАДОВАНОЇ ТЕРИТОРІЇ, МІСЬКІЙ ПРОСТІР, ТУРИСТИЧНИЙ ІМІДЖ

# ABSTRACT

Fostashchenko A. Transformation of Degraded Post-Industrial Territories for the Development o f the Tourist.

Qualifying final work for obtaining a higher education master's degree in specialty 192 Construction and civil engineering, scientific supervisor A. Banach, Zaporizhzhya National University, Y.M Potebnya Engineering Educational and Scientific Institute, Department of Urban Construction and Architecture, 2024.

Theoretical aspects and examples of the transformation of degraded post-industrial territories aimed at improving the tourist image of cities are considered.
An analysis of the prerequisites for the transformation of degraded post-industrial territories in the structure of the city of Zaporizhia is carried out.

Proposed and substantiated concepts for the transformation of degraded post-industrial areas in the Dnipro district of the city of Zaporizhzhia in order to develop its tourism potential.
conceptual approaches and practical recommendations for the transformation of degraded post-industrial areas of the city of Zaporizhzhia for their integration into the urban space as tourist infrastructure facilities aimed at improving the city's tourist image, increasing its economic potential and the quality of life of residents.

*List of publications of a student:*

1. Стратегія міського розвитку – ревіталізація міських територій – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 285 – 286.

URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

2. Ревіталізація міських територій міста Запоріжжя для розвитку туристичного іміджу міста – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 287 – 288. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

3. Енергетичний моніторінг будівель і споруд в Україні – тези доповіді на III Всеукраїнська науково-практична конференція за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України». Запоріжжя: ЗНУ, 2023. 766 с. С. 162 – 164. https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf6/zbirnyk_23.pdf.

Key words: POST-INDUSTRIAL AREAS, TRANSFORMATION OF DEGRADED TERRITORY, URBAN SPACE, TOURIST IMAGE

ЗМІСТ

ВСТУП..... 8
1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ПОСТПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ …… 11
1.1 Тенденції трансформації деградованих постпромислових територій ……... 11
1.2 Приклади трансформації деградованих постпромислових територій ……. 17
1.3 Приклади креативних просторів на відновлених об’єктах в Україні …… 27
2 СТАН ДЕГРАДОВАНИХ ПОСТПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ У МІСТІ ЗАПОРІЖЖІ …….. 36
2.1 Передумови трансформації деградованих постпромислових територій у структурі міста ……. 36
2.2 Містобудівні передумови трансформації постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя.. 44
2.3 Історичні передумови трансформації постпромислової територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя……... 58
3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ…… 65
3.1 Значення туризму для міського розвитку…… 65
3.2 Концепції трансформації деградованої постпромислової території для розвитку туристичного потенціалу на прикладі території у м.Запоріжжя…… 70
3.3 Розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя…….. 81
ВИСНОВКИ ……. 86
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ……. 87

# ВСТУП

*Актуальність теми дослідження.* Місто Запоріжжя, як важливий індустріальний центр України, має значну кількість постпромислових територій, які з часом втратили своє первинне призначення і перебувають у стані деградації. Ці простори, залишені після закриття або скорочення діяльності промислових підприємств, часто є екологічно забрудненими та економічно нерентабельними. Однак вони мають значний потенціал для ревіталізації та інтеграції в міський простір з новими функціями.

Світова практика доводить, що успішна трансформація таких територій може значно вплинути на розвиток туристичної привабливості міста, створення інноваційних культурних та громадських просторів, а також стимулювання економічного зростання. Для міста Запоріжжя, з його унікальною історією та географічними перевагами, актуальність перетворення деградованих територій на сучасні об’єкти туристичної інфраструктури є очевидною.

Крім того, такі трансформації відповідають загальносвітовим тенденціям сталого розвитку, урбаністичного оновлення та екологічної реабілітації. Вони можуть сприяти формуванню позитивного іміджу Запоріжжя як прогресивного та екологічно відповідального міста, здатного інтегрувати історичну спадщину та сучасні технології для покращення якості життя мешканців і приваблення туристів.

Таким чином, дослідження можливостей трансформації постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста є актуальним як для практичного впровадження, так і для теоретичних розробок у галузі урбаністики та туризму.

*Метою кваліфікаційної роботи є* розробка концептуальних підходів і практичних рекомендацій щодо трансформації деградованих постпромислових територій міста Запоріжжя для їх інтеграції в міський

простір як об'єктів туристичної інфраструктури, спрямованих на покращення туристичного іміджу міста, підвищення його економічного потенціалу та якості життя мешканців.

*Завданням кваліфікаційної роботи є* виявлення найперспективніших напрямків ревіталізації таких територій у місті Запоріжжі з урахуванням історико-культурного контексту, екологічної реабілітації та сучасних урбаністичних тенденцій.

*Об'єктом дослідження є* деградовані постпромислові території міста Запоріжжя, які мають потенціал для ревіталізації та інтеграції в туристичну інфраструктуру міста.

Ці території включають занедбані промислові зони, заводські майданчики, склади, а також прилеглі екологічно й естетично проблемні простори, що втратили свою функціональність, але зберігають можливості для адаптивного переосмислення.

*Предметом дослідження є* підходи, методи та інструменти трансформації деградованих постпромислових територій міста Запоріжжя з метою їх адаптації для потреб туристичної інфраструктури, формування позитивного туристичного іміджу міста, а також підвищення його соціально-економічного та екологічного потенціалу.

*Наукова новизна дослідження* полягає в розробці та обґрунтуванні концепції трансформації деградованої постпромислової території для розвитку туристичного потенціалу на прикладі занедбаної території у Дніпровському районі міста Запоріжжя.

*Практична цінність* полягає в розробці проєктних пропозицій трансформації деградованої постпромислової території для розвитку туристичного потенціалу, на прикладі, занедбаної території у Дніпровському районі міста Запоріжжя.

*Відомості про апробацію результатів роботи.* Апробація роботи – за результатами досліджень опубліковано тези доповіді на Всеукраїнській та університетській науково-практичних конференціях:

– XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024»;

– III Всеукраїнська науково-практична конференція за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України».

*Відомості про публікації здобувача*:

1. Стратегія міського розвитку – ревіталізація міських територій – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 285 – 286.

URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

2. Ревіталізація міських територій міста Запоріжжя для розвитку туристичного іміджу міста – тези доповіді на XVII університетська науково-практична конференція студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «МОЛОДА НАУКА-2024». Збірник наукових праць студентів, аспірантів, докторантів і молодих вчених «Молода наука-2024»: у 5 т. / Запорізький національний університет. Запоріжжя: ЗНУ, 2024. Т.5. 569 с. С. 287 – 288. URL: https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/2024/17mn24_zbirnyk.pdf.

3. Енергетичний моніторінг будівель і споруд в Україні – тези доповіді на III Всеукраїнська науково-практична конференція за участю молодих науковців «Актуальні питання сталого науково-технічного та соціально-економічного розвитку регіонів України». Запоріжжя: ЗНУ, 2023.с. 162 – 164. https://www.znu.edu.ua/ii_znu/nauka/conf6/zbirnyk_23.pdf.

*Структура та обсяг кваліфікаційної роботи магістра.* Робота складається з вступу, трьох основних розділів, висновків, списку використаних джерел. Робота викладена на 92 сторінках, містить 46 рисунків, 1 таблицю. Для написання даної роботи використано 50 літературних джерел.

# 1 ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ДОСЛІДЖЕННЯ ТРАНСФОРМАЦІЇ ДЕГРАДОВАНИХ ПОСТПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ

## 1.1 Тенденції трансформації деградованих постпромислових територій

Деградовані постпромислові території – це райони, які зазнали значних змін унаслідок закриття промислових підприємств, зменшення виробництв та втрати економічної активності. Ці території часто характеризуються занедбаними будівлями, забрудненням навколишнього середовища, соціальною ізоляцією та низьким рівнем інвестицій.

Деградація постпромислових територій може бути спричинена кількома факторами:

– економічні зміни, тобто вихід великих підприємств з ринку, що призводить до втрати робочих місць;

– технологічні інновації, коли застарілі виробництва не можуть конкурувати з новими технологіями;

– міграція населення до міст з кращими можливостями.

Трансформація таких територій може відбуватися за різними підходами:

– ревіталізація – це відновлення функцій території через інтеграцію нових соціально-економічних проєктів. Цей підхід акцентує увагу на збереженні культурної спадщини та залученні місцевих громад;

– реновація – процес, що передбачає фізичне оновлення будівель і просторів із метою їх повторного використання. Реновація може включати як зовнішні, так і внутрішні зміни;

– ревалоризація, тобто переоцінка – це сукупність заходів, спрямованих на підвищення архітектурно-художньої цінності окремих будівель, споруд, комплексів та історичних центрів міст. Ревалоризація включає: музеєфікацію та реставрацію пам'яток з усуненням дисгармонійних нашарувань і

відновленням втрачених цінних елементів та старовинних споруд; постійну консервацію тих пам’яток, які вирішено зберігати в руйнованому вигляді; реконструкцію та модернізацію історичної забудови; благоустрій території з використанням різних методів – прокладка доріжок, кам'яне або цегляне замощення, партерна зелень, квітники, малі архітектурні форми для відображення місць розташування та контурів утрачених об'єктів архітектурної та археологічної спадщини.

Трансформація деградованих постпромислових територій у вигляді ревіталізаційних, реноваційних чи ревалоризаційних заходів виникає у випадках деградації та занепаду ландшафтів, комплексів або окремих об'єктів, які раніше активно використовувалися в промисловості чи повсякденному житті. Ця потреба зумовлена наявністю невикористовуваної інфраструктури та занедбаними територіями, що стали непридатними для будь-якої діяльності.

Сучасні трансформаційні процеси в містах і міських просторах є складними і багатогранними. Вони вимагають інтеграції різних підходів і стратегій для забезпечення сталого розвитку. З урахуванням соціальних, екологічних, технологічних і економічних аспектів можна створити міське середовище, яке відповідатиме потребам сьогодення та майбутнього [1].

Сучасні процеси трансформації в містах та міських просторах наведені на рис. 1.1.

Зазвичай об'єктами для реалізації процесу ревіталізації стають приміщення колишніх фабрик або інших промислових споруд, які вже мають унікальні конструкції, дизайн і технічне обладнання. Це обладнання може бути використане в майбутньому як елемент інтер'єру чи екстер'єру або залучене до активної експлуатації [2].

Найбільш помітними прикладами індустріальної спадщини є будівлі старих заводів, шахт, кар'єрів та інших об'єктів, що вийшли з експлуатації. Ці об'єкти мають певну історичну або культурну цінність. Зазвичай вони підлягають реноваційним і реконструкційним заходам для відновлення свого

первісного вигляду та створення безпечних умов для відвідувачів. На місці таких об'єктів часто відкриваються музеї, скансени та інші культурні інституції, які демонструють модель їх попереднього використання та відображають історію, а також історію галузі промисловості, що тут розвивалася [2].

Трансформації деградованих постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міст може включати новий напрям музейний туризм [3].




Рисунок 1.1 – Сучасні процеси трансформації в містах та міських просторах

Музейний туризм – це особлива діяльність музеїв у сфері пізнавального туризму, що охоплює виробництво та реалізацію туристичних продуктів музейного характеру, таких як створення експозицій, організація внутрішніх і зовнішніх екскурсій, а також функціонування музейних магазинів. Це також включає туристичний цикл, що охоплює розміщення, харчування, трансфер і інформаційне забезпечення.

Однією з інноваційних форм музеїв є скансени. Скансен – це поширена форма етнографічних музеїв, що створюється на основі музеєфікації репрезентативних фрагментів етноландшафтного середовища та об'єктів нематеріальної етнокультурної спадщини. Це архітектурно-етнографічний комплекс під відкритим небом, що містить міні-музеї в окремих будівлях. У скансенах проводиться комплексна реконструкція минулого, де історичні споруди не просто є окремими експонатами, а складають взаємопов'язаний комплекс. Таким чином, відвідувачі мають можливість зануритися в реконструйоване село минулого і отримати загальне уявлення про історію відповідної країни або регіону [2].

Скансени – це живі музеї, які пропонують насичені анімаційні програми для відтворення історичного середовища. Тут туристів приваблюють не лише окремі споруди та предмети старовини, а й професійні аніматори, які відтворюють побут, поведінку та культурні аспекти минулих епох. Вони демонструють традиційні ремесла та види діяльності, характерні для певної місцевості і часу, такі як робота мірошника, ткача, коваля, гончара, тесляра, винокура, пасічника та інші. Часто відвідувачам пропонують спробувати свої сили під керівництвом фахівців, що дозволяє їм відчути себе в ролі коваля чи гончара.

Скансени відрізняються від звичайних музеїв насамперед наявністю видовищних елементів. Вони забезпечують широкі можливості для неформального спілкування під час організації змагань, обрядів, вистав, ярмарків та виступів фольклорних колективів, що робить ці музеї популярними серед різних верств населення. У деяких музеях також

реконструюють транспорт минулих років, який виконує не лише роль експоната, але й функцію транспорту, оскільки площа таких музеїв часто є великою. Невід'ємним елементом скансенів є традиційна кухня, приготування страв якої відбувається «на очах» у відвідувачів, а іноді навіть з їхньою допомогою, що додає стравам особливого колориту.

Для об'єктів, які не мають великої історичної чи культурної значимості, можуть застосовуватися заходи ревіталізації. На їх місці можуть з'являтися різноманітні заклади, від ресторанів до розважальних центрів. Важливою вимогою для ревіталізації є збереження автентичності об'єкта; наприклад, якщо це приміщення копра шахти, воно має зберігати характерну індустріальну атмосферу [4].

Коли до індустріальної спадщини застосовується ревіталізація, результати можуть бути вражаючими. Якщо ці процеси комерціалізуються, вони здатні приносити значний прибуток завдяки своїй автентичності, унікальності та певній екзотичності. Крім того, навколо основної атракції закладу зазвичай формується свій бренд.

Варто зазначити, що ревіталізація не обмежується вирішенням окремих завдань. Її ключова особливість полягає в багатовекторності. Отже, можна стверджувати, що синергія є невід'ємною частиною цього процесу, а програма дій узгоджена і чітко визначена не лише з точки зору отримувачів, а й з урахуванням довгострокових ефектів, які позитивно впливають на всю громаду.

Особливо слід підкреслити складність самого процесу ревіталізації. Існує безліч груп стейкхолдерів – зацікавлених сторін, які часто мають протилежні інтереси, зокрема місцева влада, мешканці та бізнес.

Тому, особливістю ревіталізації є те, що його цілі та інструменти варіюються в залежності від конкретного об'єкта, тобто деградованої території, яка зазнала негативного впливу і потребує її відновлення. На початкових етапах реалізації ревіталізаційних програм основними цілями

були відновлення економічної привабливості для бізнесу та інвестицій, а також стимулювання створення нових підприємств, стартапів тощо.

Тенденції трансформації деградованих постпромислових територій включають кілька ключових напрямів:

– ревіталізація та реновація – ці процеси передбачають відновлення та адаптацію промислових об’єктів для нових функцій, таких як культурні, освітні або комерційні;

– екологічні підходи, тобто ростає увага до екологічної сталості, включаючи зелені технології, парки та екологічні простори, що допомагають відновити біорізноманіття міста;

– соціальна інтеграція – проєкти часто включають залучення місцевих громад до процесу трансформації, що сприяє соціальному розвитку та підвищенню якості життя;

– креативні індустрії, коли постпромислові території стають осередками для стартапів, творчих кластерів і культурних ініціатив, що стимулює економічний розвиток;

– туризм – залучення туристів та розвиток туристичного іміджу міста через створення культурних центрів, музеїв, фестивалів та інших заходів, що демонструють історичну спадщину;

– технологічні інновації – використання новітніх технологій для реконструкції та управління простором, зокрема смарт-технологій для покращення інфраструктури

Ці тенденції сприяють не лише відновленню деградованих територій, а й покращенню їхнього іміджу та економічної привабливості.

Трансформація деградованих постпромислових територій є актуальною темою в сучасній урбаністиці. Зміни в промислових секторах, зокрема внаслідок деіндустріалізації, призводять до виникнення територій, які втрачають свою первісну функціональність і потребують нових підходів до відновлення.

## 1.2 Приклади трансформації деградованих постпромислових територій

Постпромислові території, які зазнали значної деградації внаслідок закриття промислових підприємств, потребують нових шляхів розвитку. Одна з перспективних стратегій полягає у трансформації таких територій на туристичні дестинації. Це дозволяє не лише відновити економіку, але й зберегти культурну спадщину та залучити інвестиції.

Постпромислові території – це зони, які зазнали змін внаслідок спадщини індустріалізації. Вони можуть включати старі фабрики, шахти та інші промислові об’єкти, що залишилися без господарської діяльності. В Україні та інших країнах Європи такі території часто мають великий потенціал для розвитку.

Ревіталізація промислових зон є глобальним трендом, який поступово впроваджується в українську реальність. На неактивних і неефективно використовуваних територіях реалізуються нові інвестиційно привабливі проєкти. Реновація дозволяє оновити міський ландшафт, перетворюючи раніше закриті зони на нові осередки привабливості для мешканців міст. Крім того, трансформація міського простору допомагає вирішувати транспортні проблеми, відкриваючи можливості для будівництва нових доріг, мостів, парків і набережних.

Сьогодні можна спостерігати трансформацію деградованих постпромислових територій та реновацію різних об'єктів, які протягом певного часу не виконували своїх функцій і були в занедбаному стані, але отримали нове призначення та життя.

Барселона славиться своїми парками, які були створені на місцях колишньої промислової забудови. Ще наприкінці 80-х років у старому робочому районі Сантс були відкриті парк Індустріальної Іспанії (Parc del 'Espanya Industrial, рис.1.2), та парк Жоана Міро (Parc de Joan Miro), який став open-air-майданчиком для експонування найвідоміших скульптур цього

художника [5]. У 2016 році до списку подібних проєктів приєднався лінійний парк Jardins de la Rambla de Sants, облаштований на місці старих залізничних шляхів у районі вокзалу Barcelona Sants, рисунок 1.3.



Рисунок 1.2 – Трансформація промислової території під Парк Індустріальної Іспанії (Parc del 'Espanya Industrial) [5]



Рисунок 1.3 – Трансформація промислової території під лінійний парк Jardins de la Rambla de Sants Jardins у Барселоні [5]

Проєкт розробили архітектори Серхі Годія та Ана Моліно. Вони створили вражаючу конструкцію, що дозволила перетворити неефективно використовувану територію на новий громадський простір. Парк підтримується складною системою залізобетонних балок з трикутними заскленими отворами, що допомагає знизити рівень шуму від залізниці та відкриває вражаючі краєвиди на навколишні вулиці і потяги [5], рис. 1.4.



Рисунок 1.4 – Лінійний парк Jardins de la Rambla de Sants Jardins [5]

У Амстердамі стару корабельню перетворили на креативний артпростір – Kunststadt (ArtCity) NDSM, який є одним з найвідоміших артпросторів Амстердама. Хоча тут більше не будують судна, активно формується нова культура: створюються сучасні мистецькі витвори, які згодом можуть коштувати мільйони, а також проводяться кінопокази, музичні та спортивні заходи, що заохочують людей до активного туристичного дозвілля.

Після банкрутства верфі Nederlanse Droogdok En Scheepsbouw Maatschappij (NDSM) велика кількість цехів і складських приміщень

залишилися занедбаними. У 2000 році міська адміністрація оголосила конкурс на трансформацію простору NDSM, який виграла команда Stichting Kinetisch Noord. Їхня концепція полягала у створенні великого урбаністичного конструктора з численними контейнерами, що їх можна було орендувати за доступною ціною для роботи та життя. Таким чином команда змогла залучити до розвитку району представників креативних індустрій: дизайнерів, архітекторів та музикантів, що сприяло формуванню концепції Kunststadt – міста мистецтв, рис. 1.5. Це рішення стало ефективним стимулом для притоку туристів та місцевих жителів, перетворивши NDSM на одну з основних точок інтересу в Амстердамі [6], рис. 1.6.

Щомісяця на території проходять численні заходи та фестивалі, такі як Over het IJ Festival і Valtifest. Завдяки трансформації занедбаної територіїї та формуванню концепції Kunststadt – міста мистецтв, рис. 1.7, MTV Europe відкрила на цій території свій головний офіс [5].




Рисунок 1.5 – Трансформація простору NDSM, концепції Kunststadt – міст мистецтв [6]



Рисунок 1.6 – Трансформація території корабельні на креативний артпростір — Kunststadt (ArtCity) NDSM [5]

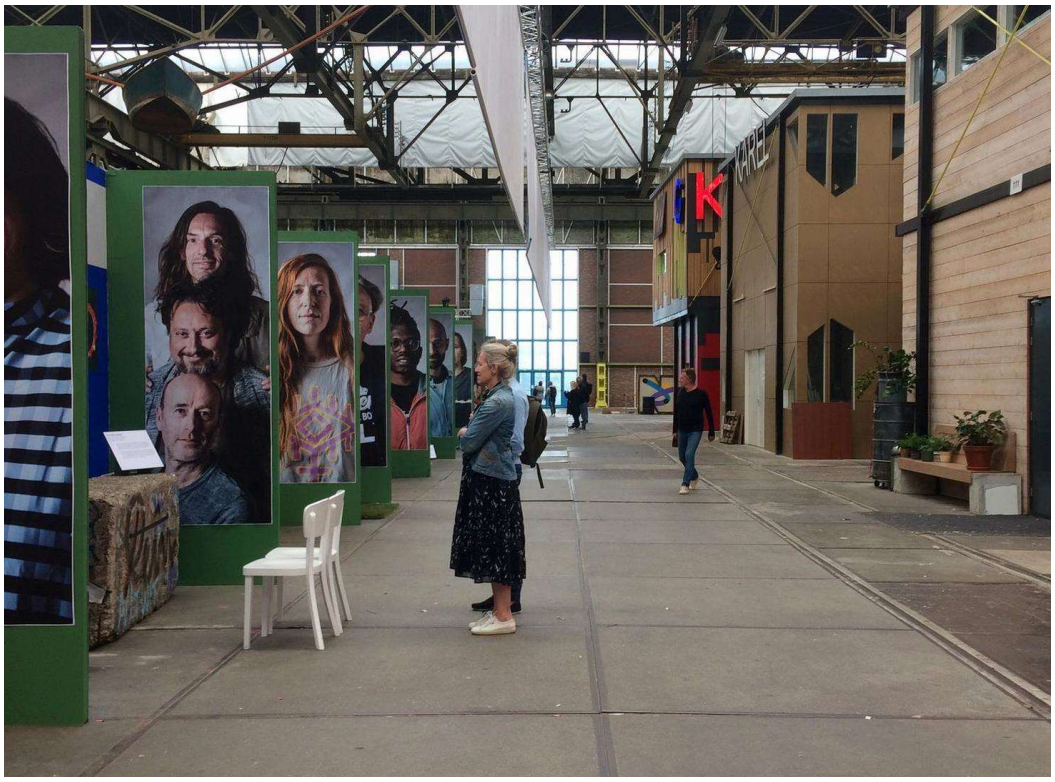


Рисунок 1.7 – Трансформації занедбаної територіїї та формування концепції Kunststadt – міста мистецтв [6]

Ще одним прикладом успішної трансформації промислових територій є Парк газових заводів (Gas Works Park) у Сієтлі. Замість того щоб знести колишній вугільно-газовий завод у центрі міста, рис.1.8, влада вирішила перетворити його на великий парк біля озера Юніон, рис. 1.9.



Рисунок 1.8 – Колишній вугільно-газовий завод у центрі м. Сієтла [7]



Рисунок 1.9 – Приклад успішної трансформації промислових територій – парк газових заводів (Gas Works Park) у Сієтлі [7]

Найдивніший парк у світі став символом позитивної трансформації постіндустріального ландшафту і продемонстрував, як містяни можуть змінити своє ставлення до таких місць [7].

Цей парк є прикладом того, як занедбані промислові об’єкти можуть бути перетворені на громадські простори без значних витрат. На північному березі озера Юніон колись знаходився завод, що переробляв буре вугілля на газ, але згодом він став непотрібним. Виробництво було зупинене, а залишились лише великі металеві конструкції. Їх не демонтували повністю, але територію навколо знезаражено, і там висадили траву. Насосну станцію перетворили на ігровий зал для дітей. Сьогодні колишній завод є місцем для відпочинку і водночас є пам’яткою індустрії, що відійшла в минуле, рис. 1.10.



Рисунок 1.10 – Gas Works Park у Сієтлі символ позитивної трансформації постіндустріального ландшафту [7]

Протягом кількох десятиліть у світі активно розвивається тенденція перетворення промислових об'єктів на активні публічні простори. Ця ідея полягає у відновленні будівель чи міського середовища шляхом надання їм нового функціонального призначення. Такі трансформації не лише підвищують інтерес місцевих жителів і туристів, але й сприяють розвитку прибуткового бізнесу в регіонах.

До 1994 року німецьке містечко Дуйсбург не було популярним серед туристів, адже пропонувало стандартний набір розваг. Однак у 90-х роках тут відкрили унікальний ландшафтний парк з кам’яними стінами, сталевими контейнерами та іншими елементами металургійного заводу «Мейдеріх Хютте», а також спеціально облаштованими галявинами та розважальними локаціями. У результаті ландшафтний парк «Дуйсбург Норд» став популярним серед відвідувачів і почав приносити дохід місцевому бізнесу та міському бюджету.

Цікавим прикладом успішної трансформації промислових територій є місто Дуйсбург у Німеччині, де було відкрито Ландшафтний парк "Дуйсбург-Норд" на території колишнього металургійного заводу "Мейдеріх хютте". Його площа становить 2,28 км². Парк доступний для всіх охочих, рис. 1.11, рис. 1.12.

У парку розташовані ігрові майданчики, кав'ярня, зоопарк та інші об'єкти. У старій будівлі адміністрації заводу, зведеній у 1907 році, розміщено хостел на 140 місць.

Парк «Дуйсбург-Норд» став важливим громадським простором для відпочинку мешканців Дуйсбурга. Тут час від часу проводяться концерти класичної музики, автомобільні ярмарки, фестивалі та інші заходи.Парк "Дуйсбург-Норд" перетворився на важливе місце відпочинку для мешканців Дуйсбурга, де вони можуть насолоджуватися відпочинком і розвагами. Крім того, тут регулярно відбуваються концерти класичної музики, автомобільні ярмарки та фестивалі [8].



Рисунок 1.11 – Територія колишнього металургійного заводу "Мейдеріх хютте" м. Дуйсбург у Німеччині [8]



Рисунок 1.12 – Ландшафтний парк "Дуйсбург-Норд" [8]

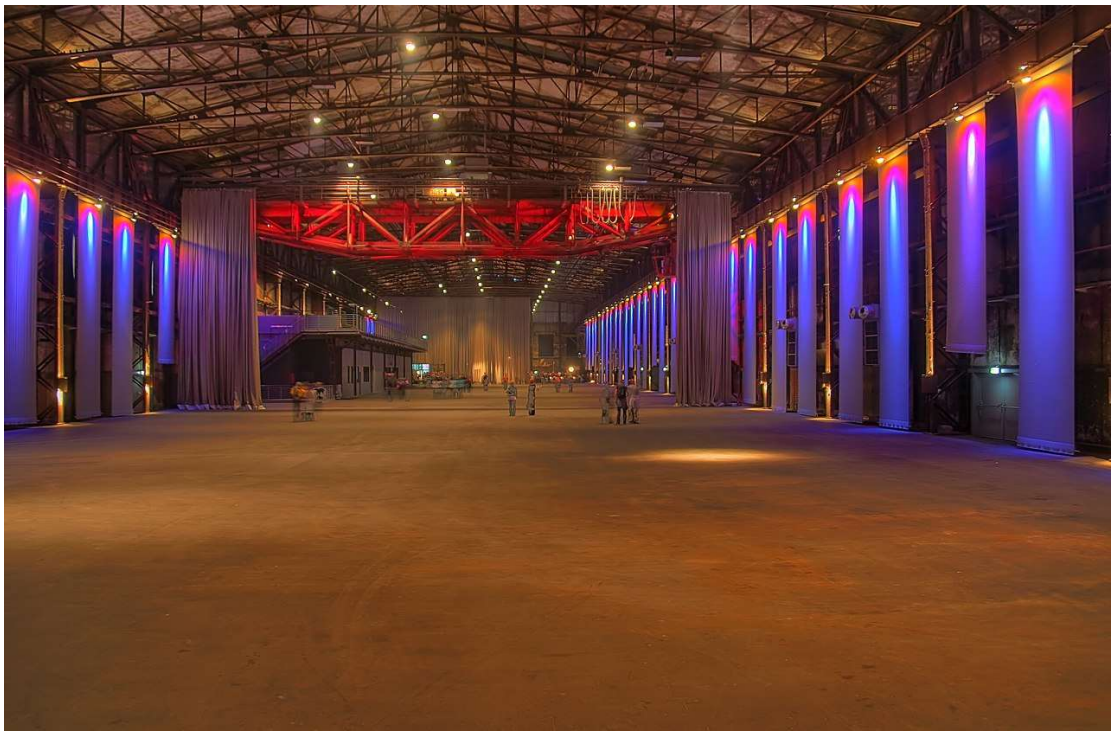


Рисунок 1.13 – Інтер’єр будинку колишньої ТЕЦ у парку Дуйсбург-Норд [8]

Ревіталізація не завжди передбачає зміну первинної функції будівлі чи простору. Часто реанімовані промислові зони переорієнтовуються на мистецтво, креативні індустрії, парки та кампуси. Існує багато прикладів: Medialab Prado в Мадриді, Art Inkubator (Fabryka Sztuki) у Лодзі, театральний центр Jatka у Празі та фестивальна мекка Melkweg в Амстердамі. Також є масштабніші проєкти, як брюссельський Kanal – Centre Pompidou на місці гаражів Citroën чи місто мистецтв Kunststad на місці старої корабельні в Амстердамі.

Міські території, що мають багатий культурний та історичний спадок, часто зіштовхуються з викликами, пов’язаними зі змінами в соціально-економічному середовищі. Сьогодні "ревіталізація міських територій" стала важливим елементом стратегій міського розвитку. Ця концепція підкреслює необхідність трансформацій, відновлення та збереження активного життя, створення нових можливостей та покращення якості життя для жителів сучасних міст.

## 1.3 Приклади креативних просторів на відновлених об'єктах в Україні

Запропоновані підходи до промислової спадщини, що застосовуються в європейських країнах, слід впроваджувати в Україні. У кожному місті можна знайти промислові території, які втратили своє призначення і перебувають у занепаді. На жаль, багато з цих територій та споруд руйнуються через бездіяльність місцевої влади або фінансові труднощі їхніх власників. При цьому значні постпромислові об’єкти часто демонтуються для будівництва житлових і комерційних площ.

Тому, таке перетворення міського ландшафту, незважаючи на його видиму користь для місцевої спільноти, має багато прихованих ризиків зростає навантаження на комунальну інфраструктуру, виникають непродумані транспортні розв'язки та недостатня кількість публічного простору. Тому необхідно застосувати системний підхід до трансформації постпромислових територій, враховуючи успішні практики ревіталізації, що були розроблені в країнах ЄС.

В Україні часто беруться за ревіталізацію колишніх промзон, і на це є кілька причин. Такі об'єкти зазвичай розташовані в центрі міста або поблизу, часто неподалік водойм. Ці простори, як правило, мають великі площі – десятки тисяч квадратних метрів. Вартість оренди зазвичай невисока та доступна для молодих підприємців. Промзони мають усі необхідні комунікації та дороги, хоча їх стан може бути не завжди задовільним

Успіх ревіталізаційних проєктів залежить від ефективної комунікації. Це стосується взаємодії між усіма залученими сторонами – міською адміністрацією, власниками приміщень, інвесторами та проєктними командами – а також зв'язку з місцевою громадою. Цей процес може бути складним, особливо коли йдеться про нові чи малозрозумілі ініціативи.

В Івано-Франківську група громадських організацій перетворила колишню промислову зону заводу Промприлад на культурно-освітню

платформу. У Києві яскравим прикладом є трансформація Дарницького шовкового комбінату в Арт-завод Платформа. У Львові з 2015 року колишній завод РЕМА перетворюється на креативне середовище ReZavod, де розташовані майстерні, галереї актуального та вуличного мистецтва, офіси, фотостудія, а також майданчик для вечірок і сортувальна станція. У 2015 році територію колишнього заводу «Галичскло» також перетворили на простір для проведення вечірок та роботи.

Ще одним цікавим прикладом є інноваційний парк «UNIT.CITY», розташований на території колишнього Київського моторного заводу. Раніше це була промислова зона, а тепер – комфортний простір та екосистема для IT- та технологічних компаній Центральної і Східної Європи. «UNIT.CITY» займає 25 га землі, всього за 6 км від центру Києва, і включає офіси, житлові приміщення, лабораторії VR і AR, виробничі потужності для 3D-друку, R&D-центри та інноваційні навчальні заклади. UNIT.City щорічно проводить і приймає сотні українських та міжнародних конференцій, виступів, мітапів, а також онлайн і офлайн заходів, рис. 1.14 – 1.17.

Хоча інноваційний парк «UNIT.CITY» формально не є містом, він розбудовується відповідно до міжнародних стандартів smart city, які акцентують увагу на безпеці, екології, ефективному використанні енергії та здоров'ї резидентів. Концепція інноваційного парку передбачає впровадження кількох інформаційно-комунікаційних технологій та IoT-рішень для покращення якості життя та ефективності роботи [9].

Площа території складає 25 гектарів. На цій площі розміщені бізнес-кампуси, R&D-центри, конференц-зали, лабораторії VR і AR, виробничі потужності для 3D-друку та адитивного виробництва, UNIT.Coworking, а також житловий комплекс UNIT.Home і спортивний хаб.

На території інноваційного парку будуються житлові будинки для постійних мешканців UNIT.City, які об'єднані в ЖК UNIT.Home. Площа цього комплексу становитиме 11,7 га і включатиме 9 кварталів з 2475 квартирами, що зможуть вмістити близько 4500 осіб. Інфраструктура

передбачає наявність медичного центру, школи, двох дитячих садків і дитячих клубів, фітнес-центру з басейном, прокату велосипедів та електротранспорту, паркінгу та інших об'єктів.




Рисунок 1.14 – Інноваційний парк «UNIT.CITY» [9]



Рисунок 1.15 – Концепція інноваційного парку «UNIT.CITY» [9]



Рисунок 1.16 – Перша комерційна будівля, яка здобула сертифікат LEED

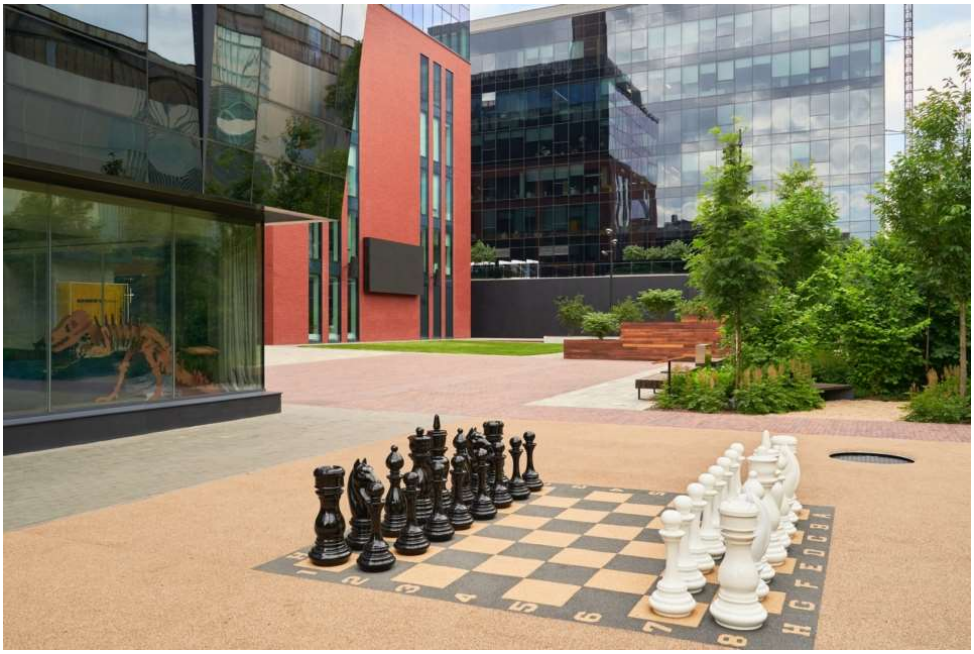


Рисунок 1.17 – Рекреаційна зона у «UNIT.CITY» [9]

Загалом планується, що після завершення проекту у 2025 році парк зможе вмістити до 30 000 фахівців.

У Львові триває будівництво LvivTech.City, площа якого становить 1,77 га. Парк розміщується на території колишнього заводу «Львівприлад».

В Україні до середини 2000-х років майже не існувало прикладів редевелопменту промислових зон, і зразки позитивної трансформації територій почали з’являтися лише в останнє десятиріччя. Сьогодні колишні індустріальні території активно розвивають як приватні підприємці, так і великі компанії, такі як Perfect Group та SAGA Development. Відповідно до сучасних тенденцій реновації міських просторів, ці компанії наразі реалізують проєкт житлового району на Рибальському півострові, рис. 1.18.

Унікальне розташування об'єкта вплинуло на архітектурний підхід до його проектування – район планується як мережа невисоких кварталів із добре розробленою схемою вулиць. Архітектори RYBALSKY використали традиційну забудову Подолу, адаптувавши її до сучасних вимог, що дозволило комплексу органічно влитися в навколишній ландшафт, рис. 1.19.

Територія розділена на публічні, приватні та напівприватні простори, до яких належать внутрішні двори з дитячими майданчиками, бульвари для прогулянок, а також парки та спортивні зони. Загалом внутрішня інфраструктура району розроблена для сприяння соціалізації мешканців кварталів. Мешканці міста та району матимуть можливість спільно проводити час біля власного каналу, який буде з'єднаний з Дніпром через тунель, прокладений під вулицею Набережно-Хрещатицькою. Уздовж каналу запланована окрема вулиця з концептуальними кафе та ресторанами протяжністю 330 метрів. Проєкт отримав назву RestoPort, і відповідно до його концепції, на перших поверхах шести будинків, у фасадній частині, буде розміщено понад 30 різноманітних закладів.

У житловому районі RYBALSKY врахували не лише різноманіття закладів харчування, а й спільно з мешканцями кварталу створили галереї, артпростори, медичні установи, салони краси та магазини. На других і третіх поверхах деяких будівель облаштовані офіси, а діти матимуть можливість навчатися поруч із домівками – в майбутньому тут також відкриють освітній комплекс [10].

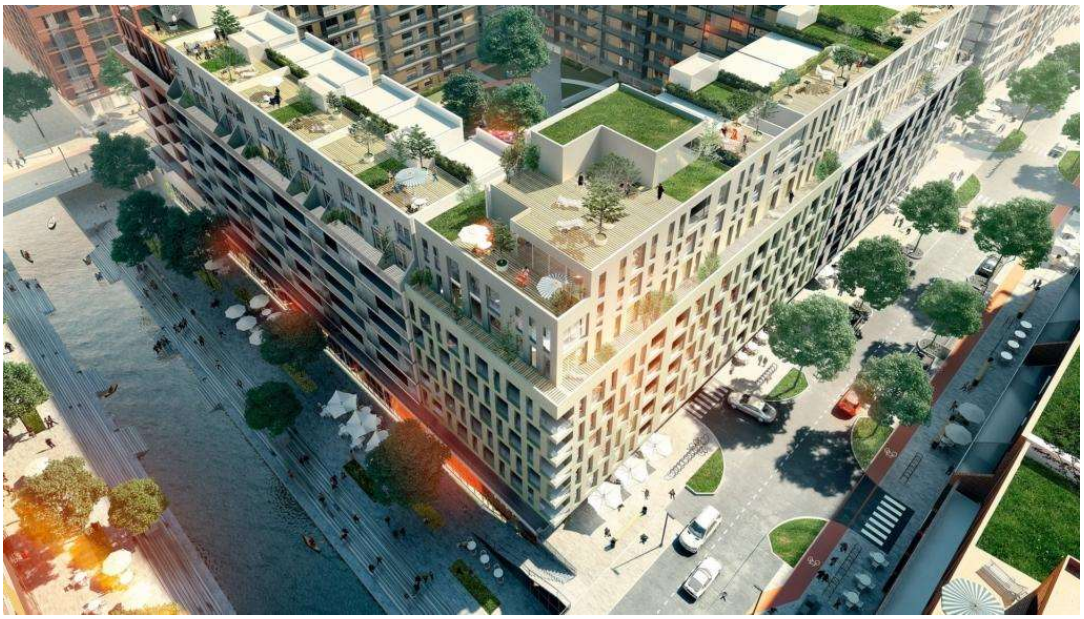


Рисунок 1.18 – Тенденцій реновації міських просторів – проєкт житлового району на Рибальському півострові [10]



Рисунок 1.19 – Трансформації занедбаної територіїї у житловому районі RYBALSKY [10]

Серед інших столичних ініціатив варто зазначити “Izone” з їхнім коворкінгом в індустріальній зоні Подолу, а також арт-клуб “Closer”. Найбільшими ревіталізованими об'єктами у Києві є торговий центр

«Більшовик», розташований на місці однойменного машинобудівного заводу площею 70000 м², та «Платформа арт-завод», яка займає територію Дарницького шовкового комбінату, неподалік від колишнього ртутного заводу «Радикал» площею близько 65000 м². Успішний досвід у цій сфері також мають інші міста, такі як Одеса, Львів, Харків та Івано-Франківськ.

У самому центрі Івано-Франківська розташований завод Промприлад, який був придбаний з метою перетворення його незайнятих приміщень на інноваційний центр, публічні простори та офіси для різних проєктів. За кілька років цей проєкт залучив $5 млн від 409 інвесторів і 13 фондів. Значна увага приділяється залученню резидентів і амбасадорів, які можуть обирати організації та людей, з якими поділяють спільні цінності, для активної участі у створенні екосистеми міста.

Проєкт ART KVARTAL City Space передбачає реновацію території колишнього судноремонтного заводу, розташованого між узвозом Марінеско та вулицею Приморською в Одесі, в сучасний поліфункціональний квартал з житловими, торговими та офісними приміщеннями, а також значними можливостями для розваг і відпочинку. У 2019 році розпочалося будівництво першого 23-поверхового будинку в рамках цього кварталу [11].

Концепція Art Kvartal City Space передбачає заповнення відсутніх функцій у районі та розвиток виявленого потенціалу території, рис. 1.20.

Це буде повноцінний міський район, умовно поділений на шість кластерів:

– торговий кластер, який включатиме гіпермаркет площею 7000 м², магазини різних товарних груп площею 7300 м² та фермерський ринок;

– розважальний кластер, що міститиме вулицю ресторанів і кафе, бар, а також нічний клуб;

– бізнес-квартал з коворкінгом і офісним центром;

– дитячий центр розвитку та ігровий клуб площею 3200 м²;

– спортивно-оздоровчий кластер з фітнес-клубом, СПА-зоною та детокс-центром площею 8200 м²;

– громадський центр у вигляді площі для проведення культурних заходів і фестивалів [11].




Рисунок 1.20 – Трансформації занедбаної територіїї під міський район [11]

Розташування кварталу визначило його архітектуру: уздовж спуску Маринеско, який входить до комплексної охоронної зони, передбачені чотириповерхові будівлі з торговельно-розважальними функціями. Дві 23-поверхові башти з апартаментами та бізнес-центром уздовж вулиці Приморської виконують роль архітектурних акцентів, формуючи площу, яка стане новим міським центром.

Розвиток житлових функцій на покинутих територіях передбачає переобладнання залишених приміщень під житло, зокрема, лофт-житло. Яскравим прикладом є проект створення нового житлового мікрорайону «Смарагдова долина» на території заводу «Серп і Молот» площею 56 га, рис. 1.21. Територія мікрорайону планується поділити на зони торговельного, офісного та житлового призначення, організувавши забудову за квартальним

принципом. У перспективі торгові об’єкти займатимуть загалом 19 га, офісні – 12,4 га, житловий мікрорайон – 16,2 га, а рекреаційна зона – 3,5 га.



Рисунок 1.21 – Трансформації занедбаної території під створення нового житлового мікрорайону

На основі аналізу трансформації деградованих постпромислових територій у кваліфікаційній роботі сформовані основні стратегії ревіталізації:

– культурна ревіталізація: спрямована на відновлення та підтримку культурної спадщини міста, включає реставрацію історичних будівель, організацію культурних заходів і фестивалів;

– економічна ревіталізація: заохочення підприємництва та інвестицій шляхом створення сприятливого бізнес-середовища, розвитку малих підприємств, туризму та торгівлі;

– соціальна ревіталізація: орієнтована на покращення якості життя мешканців, включаючи поліпшення житлових умов, доступ до освіти та медичних послуг, а також створення умов для соціальної інтеграції та взаємодії.

Трансформація деградованих постпромислових територій – це складний і багатогранний процес, що вимагає інтегрованого підходу та залучення всіх зацікавлених сторін. Досконало розроблені та реалізовані стратегії ревіталізації можуть стати ключовим інструментом для створення стабільних, привабливих і корисних міських середовищ [12].

# 2 СТАН ДЕГРАДОВАНИХ ПОСТПРОМИСЛОВИХ ТЕРИТОРІЙ У МІСТІ ЗАПОРІЖЖІ

## 2.1 Передумови трансформації деградованих постпромислових територій у структурі міста

Промислові території міст відіграють важливу роль у формуванні містобудівної системи. Історично багато міст виникали навколо заводів, які виступали домінуючими елементами і точками відліку для розвитку міста, в той час як житлові території згодом розвивалися навколо цього «промислового ядра».

Комплексне вирішення питань містобудування тісно пов'язане з формуванням забудови виробничих територій міста, які часто займають від 3 до 40 % міських площ і виконують не лише народногосподарську, а й важливу архітектурно-композиційну функцію.

До виробничих територій належать ділянки підприємств, об'єктів комунальної інфраструктури, транспортної інфраструктури, складських приміщень, а також об'єкти інноваційного розвитку – технопарки, індустріальні парки, що входять до складу промислових зон, промислових районів або груп підприємств, розташованих окремо.

Промислово-виробнича зона – це спеціалізована частина території міста, що об'єднує об'єкти матеріального виробництва, комунального господарства, виробничу інфраструктуру та інші об'єкти невиробничої сфери, які підтримують як матеріальне, так і нематеріальне виробництво. Розміщення промислової зони регулюється містобудівними та санітарно-гігієнічними нормами відповідно до класифікації підприємств та профілю міста.

Промислова зона міста складається з усіх виробничих територій населеного пункту, включаючи промислові райони, окремі підприємства та

об'єкти. Її площа може варіюватися від 10–12 до 30–40 % і залежить від галузевої приналежності її складових, розміру міста та його адміністративного статусу. Чим вищий статус, тим менший розмір промислової зони, оскільки місто стає багатофункціональним і тут концентруються районні, республіканські та інші управлінські структури, а також розвивається система навчальних, наукових, медичних та інших установ.

Промислові підприємства, як правило, розміщують на спеціально відведених виробничих територіях. Розміри цих територій здебільшого залежать від профілю виробництва.

Запорізький регіон є провідним центром вітчизняного авіадвигунобудування, виробництва трансформаторів та іншої високотехнологічної продукції, яка стала фірмовим запорізьким брендом, відзначаючи світовий клас якості та надійності.

У Запорізькому регіоні працює понад 160 потужних промислових підприємств. Металургійний комплекс області представлений такими відомими у всьому світі компаніями чорної та кольорової металургії, як відкриті акціонерні товариства «Запоріжсталь» – провідний виробник сталі та чавуну, «Дніпроспецсталь» – виробник спеціальних сталей, «Український графіт» – провідний виробник графітованих електродів, «Запорізький виробничий алюмінієвий комбінат» – єдиний в Україні виробник алюмінію та основної сировини для його виробництва – глинозему, а також «Титано-магнієвий комбінат» – єдиний в Україні виробник губчатого титану і провідне підприємство з виробництва германію та кристалічного кремнію.

Машинобудування міста відоме на світовому ринку великими підприємствами, серед яких: "Завод підйомнотранспортних машин" (ТОВ "ЗПТМ"), "Запорізький автомобілебудівний завод", "Запоріжтрансформатор", завод "Перетворювач", "Запорізький абразивний комбінат", електровозоремонтний завод, "Запорізький суднобудівно-суднoремонтний завод», «Запорізький завод важкого кранобудування», «Запорізький

механічний завод», розробник авіадвигунів ЗМКБ «Прогрес», центр авіаційного двигунобудування «Мотор Січ», розробник та творець радіолокаційних станцій КП НВК «Іскра».

Міста часто розвивалися навколо будівництв заводів. На земельних ділянках, що виходять за межі міста, або на територіях занепалих промислових підприємств виникають деградовані промислові території, які лише натякають на те, що тут колись функціонувало велике виробництво.

Внаслідок історичного розвитку планувальної структури міст багато промислових підприємств опинилися в екологічних коридорах, поблизу водойм і житлових зон. Таке розташування промислових об'єктів серед житлових територій може загрожувати забрудненням повітря при будь-яких напрямах вітру. Окрім негативного впливу на здоров'я людей, це також обмежує можливості розширення виробничих потужностей підприємств відповідно до екологічних вимог, що вимагає дозволу на реконструкцію, перепрофілювання або зміну функцій.

Основним потенціалом великого міста є наукомістке та інноваційне виробництво, а адміністративно-ділові центри займають провідне місце серед смислових домінант. Сучасна забудова міст пригнічує колишні занедбані промислові території. У зв'язку з різноманітними проблемами багато промислових об'єктів припиняють своє існування, перетворюючись на депресивні зони, які виявляються ізольованими від соціального середовища міста.

Колишні промислові зони залишають порожні ділянки в щільній забудові міста, створюючи діри в плані, оточені житловими районами. Схожа ситуація спостерігається й у місті Запоріжжі.

Трансформації проблемних виробничих територій у перехідній зоні міста можуть сприяти розвитку як самого виробництва, так і різних функцій центру. Це також може інтенсифікувати використання міських земель і створити безперервне урбанізоване середовище сучасного великого міста. Сучасне місто повинно адаптуватися до нових умов розвитку. Сьогодні

найперспективнішим є трансформація цих територій з впровадженням нових просторових і функціональних структур. Основні містобудівні завдання щодо оптимізації використання деградованих промислових територій включають:

– реновацію історичних промислових об’єктів у міському центрі;

– створення виробничих комплексів багатофункціонального призначення на прилеглих територіях.

– укрупнення та об'єднання дрібних територіально розрізнених виробництв при їх переміщенні або ліквідації;

– кооперацію складських, енергетичних і транспортних об’єктів у промислових та житлових зонах;

– створення нових промислових комплексів на периферії або на відстані від міста для заміщення потужностей ліквідованих виробництв;

– підвищення щільності забудови промислових об’єктів у перехідній зоні міста;

– перенесення промислових підприємств із зон екологічних коридорів;

– формування інтегрованих і функціонально насичених контактних зон між промисловістю та житловими районами;

– ліквідація санітарно-захисних зон шляхом перепрофілювання промислових підприємств;

– планувальне поділ великих промислових територій у міському ядрі з акцентом на розвиток дрібніших підприємств різних форм власності.

Проте до трансформації промислових зон слід підходити з великою обережністю: спочатку потрібно визначити майбутнє призначення забудови, а потім провести часткову реконструкцію, зберігаючи ключові елементи промислової архітектури.

Можна виділити наступні принципи реновації промислових територій [13]:

– принцип комплексності передбачає реалізацію набору заходів, спрямованих на визначення нової функції та планувальної структури території з урахуванням всіх аспектів міста в цілому;

– принцип історичної спадкоємності передбачає відновлення та збереження історичних об'єктів міста.

– принцип рейтингової значущості полягає в аналізі статистичних даних щодо стану і наявності деградованих промислових територій;

– принцип інвентаризації передбачає виявлення елементів планування та забудови промислових зон, а також об'єктів архітектурної спадщини і оцінку їхньої ролі в загальній структурі міста;

– принцип пріоритету визначає важливість найбільш ефективних функціональних рішень в економічному та екологічному аспектах трансформації для конкретного місця в місті;

– принцип алгоритмізації вимагає послідовного і покрокового підходу до трансформації відповідно до обраної методики;

– принцип адаптації визначає можливості реновації та трансформації промислових територій, що дозволяє після інженерно-технічної перебудови і перепланування внутрішнього простору створювати багатофункціональні центри для обслуговування житлових районів.

– принцип гуманізації передбачає розвиток міського середовища з урахуванням потреб людини, зокрема створення нових зелених зон, об'єктів обслуговування, спортивних та відпочинкових майданчиків, що підтримують здоровий спосіб життя;

– принцип соціальної спрямованості акцентує увагу на створенні комфортних просторів для людей з особливими потребами, враховуючи їхні складні життєві обставини;

– принцип оновлення та адаптивності полягає у використанні тимчасових конструкцій, які легко встановлюються і демонтуються при потребі, що дозволяє природним елементам відновлюватися;

– принцип культурної матриці акцентує на обліку культурних традицій, релігійних уявлень і національних звичаїв, що сприяє ідентифікації та самоідентифікації міста;

– принцип цифрової архітектури полягає у створенні зовнішнього вигляду з використанням комп’ютерних технологій, а також у функціонуванні будівель за принципом "розумних" конструкцій;

– принцип біопозитивності відображається у використанні натуральних матеріалів, що допомагає створити сприятливе середовище для людини і відновити природну структуру міста;

– принцип екологічної збалансованості реалізується в межах екологічних обмежень, зберігаючи динамічну рівновагу між усіма компонентами біосфери та раціонально використовуючи і відтворюючи природні ресурси.

Ситуація з промисловими територіями в українських містах не є унікальною. Багато міст уже пройшли або проходять подібний етап розвитку. Наші міста мають можливість скористатися кращим досвідом ревіталізації, уникаючи минулих помилок. Використовуючи наявні практики, їх слід адаптувати до особливостей кожної конкретної місцевості. Ревіталізація може змінити ставлення до об’єктів і простору. Промислові території можуть перетворитися на нові рекреаційні, торгові, мистецькі або житлові комплекси – або поєднувати всі ці функції, залежно від потреб району. У своєму теперішньому стані занедбані промислові території не приносять користі місту, але мають потенціал для покращення якості життя мешканців. Проєкт, що розробляється в співпраці представників міста, громади та інвесторів, може вирішити багато проблем і створити комфортний простір для всіх [13].
Містобудівні передумови реновації промислових об’єктів пов'язані з розвитком і зростанням міст. Зміни в плануванні та транспортній інфраструктурі мають суттєвий вплив на можливості подальшого використання існуючих промислових зон та окремих підприємств. У процесі формування планувальної структури міст виникає ряд комплексних містобудівних проблем. Первинна організація розміщення промислових і житлових зон з часом зазнає незначних змін. Наприклад, практика забудови нових житлових районів на околицях міст, що почалася в 1960-х роках,

призвела до змішування промислових і житлових територій, що, у свою чергу, викликало ряд містобудівних труднощів.

Зокрема, виникли контактно-стикові зони, де сусідять «підсобні» території підприємств, насичені комунальними об’єктами та інженерними спорудами, з житловими й громадськими будівлями. Інтеграція промислових підприємств, що розташовувалися на периферії, у компактну планувальну структуру міст призвела до невідповідності їхніх функціональних зон щодо зонування навколишньої забудови. У процесі розвитку промислових і житлових зон з'явилися дублюючі об’єкти енергетичного, складського і транспортного призначення, які додатково займають міські території. Через історичну практику розміщення промислових об’єктів уздовж річок у багатьох містах відсутні вільні виходи на прибережні території, тоді як забудова частини з них має певну історичну та культурну цінність. Тому виглядає доцільним реорганізувати території уздовж водних артерій міст і провести реновацію окремих виробничих підприємств, розвиваючи на їхній основі об'єкти громадського призначення [14].

Містобудівні передумови трансформації впливають на розвиток транспортної системи. Існуюча практика розміщення нових житлових районів поблизу промислових підприємств, а також нерівномірна концентрація останніх, призводить до інтенсивних пасажиропотоків між житлом і виробництвом. Завдяки оптимізації транспортної мережі та появі нових видів пасажирського транспорту, з’явилися можливості для покращення доставки працівників до їхніх місць роботи.

Соціальні передумови, які обумовлюють необхідність реновації, базуються на розвитку загального рівня культури суспільства, що проявляється у зміні вимог до якості міського середовища. Сучасні вимоги до якості архітектури, зокрема промислової, мають не лише містобудівний, а й соціальний аспект. Соціальні зміни в суспільстві виявляються у підвищених вимогах до архітектурно-естетичних характеристик промислових об’єктів як частини міського простору. Споживачі цього

простору прагнуть до стабільної якості архітектури та благоустрою, в тому числі за рахунок промислової забудови.

Екологічні передумови реновації промислових територій та окремих підприємств виникають через негативний вплив виробничої та транспортної діяльності на навколишнє середовище. Це пов'язано зі зростанням потужностей підприємств у порівнянні з початковими показниками та інтенсивним розвитком автомобільного транспорту. Нераціональне розміщення промислових об’єктів, яке передбачає необхідність у санітарно-захисних зонах без урахування рози вітрів, рельєфу та конфігурації ділянки, а також низька щільність забудови, створює комплекс екологічних проблем. Це призводить до втрати міських земель, забруднення повітря, водойм та ґрунтів шкідливими виробничими речовинами.

Архітектурно-естетичні передумови реновації промислових об’єктів зумовлені сучасним станом будівель і споруд, які формують забудову підприємств, вулиць, площ та набережних міст. З часом потреби розвитку промислових підприємств призвели до певної хаотичності забудови та нашарування архітектурних об’ємів і форм. Зміни в планувальній структурі міст створили умови, при яких об'єкти промислової архітектури різного призначення та естетичної якості, які раніше розташовувалися на периферії, потрапили у зону візуального контакту, не враховуючи сприйняття з важливих магістралей. Серед передумов для реновації підприємств з архітектурно-естетичних причин також простежується в суспільстві потреба зберегти та ефективно використовувати промислові об’єкти як пам’ятники архітектури та технічної культури [15].

Деградовані промислові території міста Запоріжжя потребують комплексного підходу до трансформації, що включає модернізацію, перепрофілювання та екологічні ініціативи. Реалізація цих заходів може суттєво поліпшити економічну та соціальну ситуацію в регіоні, повернувши Запоріжжю статус динамічного промислового центру України.

## 2.2 Містобудівні передумови трансформації постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя

Місто Запоріжжя – одне з провідних промислових міст України, яке славиться своєю історією в авіадвигунобудуванні, металургії та інших галузях. Однак, з часом багато промислових територій міста зазнали деградації, що призвело до значних економічних і соціальних проблем.

Постпромислові території часто характеризуються занедбаністю, інфраструктурними проблемами та соціально-економічними труднощами. Однак вони також містять унікальний архітектурний спадок та потенціал для розвитку нових функцій. Основними викликами є:

– відновлення інфраструктури, коли багато колишніх промислових об'єктів потребують значних інвестицій для реставрації та модернізації. Оцінка технічного стану споруд є важливим етапом для визначення можливостей їхньої адаптації до нових функцій;

– соціальна інтеграція – перетворення постпромислових територій повинно враховувати потреби місцевих мешканців. Важливо створювати простори, що сприяють соціальному включенню та розвитку громади.

– екологічні аспекти – відновлення забруднених територій та впровадження екологічно чистих технологій є критично важливими для забезпечення стійкості проєктів.

Розглянемо містобудівні передумови, які сприяють цій трансформації, а також потенційні вигоди для туристичної привабливості Запоріжжя.

Трансформація постпромислових територій вимагає комплексного підходу, що включає:

– розробка містобудівельних проєктів: створення планів, які враховують особливості територій, історичний контекст та потреби громади;

– залучення інвестицій: підтримка інвесторів для фінансування проєктів, які перетворять промислові зони на сучасні культурні, комерційні або рекреаційні простори;

– співпраця з громадою: активна участь місцевих жителів у процесах планування та реалізації, що забезпечує врахування їхніх потреб та підвищує відповідальність за результати.

Трансформація постпромислових територій може значно покращити туристичний імідж м. Запоріжжя. Можливі напрямки:

– культурні об'єкти: створення музеїв, арт-просторів та культурних центрів, які приваблюють туристів;

– рекреаційні зони: розвиток парків, пішохідних зон, спортивних майданчиків, що сприяє активному відпочинку;

– тематичні фестивалі та заходи: проведення заходів, що популяризують історію та культуру міста, залучаючи відвідувачів.

У місті Запоріжжя є багато підприємств, які можуть стати предметом обговорення щодо подальшої трансформації деградованих постпромислових території, зокрема «Запорізький алюмінієвий комбінат», «Гамма», «Кремнійполімер», «Весна», «Радіоприлад» та інші [16].

Місто Запоріжжя, розташоване на берегах Дніпра в Україні, має багатий історичний та культурний спадок, а також промисловий потенціал. Проте, в умовах економічних і соціальних змін, воно стикається з викликами щодо збереження свого унікального обличчя та привабливості для туристів. Ревіталізація міських територій може стати важливим інструментом для зміцнення туристичного іміджу міста та залучення нових відвідувачів.

Аналіз сучасного стану міських територій Запоріжжя показує різноманітність архітектурних стилів, наявність історичних пам'яток і природних ландшафтів. Проте деякі зони потребують відновлення та модернізації для підтримання їх естетичного вигляду та функціональності.

Трансформація постпромислових територій у туристичні дестинації є перспективним напрямком розвитку. Приклади міст, таких як Гданськ,

Лейпциг та Херсон, показують, що за допомогою креативного підходу можна відновити не лише економіку, але й культурну спадщину. Для успішної реалізації таких проєктів важливо враховувати екологічні аспекти та залучати місцеві громади до процесу трансформації.

Відкриття привабливого туристичного об'єкта в Запоріжжі може стати сильним поштовхом для розвитку туристичної індустрії, готельного бізнесу, ресторанного сектора та малих підприємств, які обслуговують туристів.

Оцінка містобудівних аспектів трансформації постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя включає:

– аналіз архітектурних та містобудівних аспектів, що є однією з основних складових при виборі території для трансформації. Цей аспект визначається наявністю архітектурних об'єктів, їх станом та можливістю реставрації, а також здатністю міського середовища адаптуватися до нових функцій;

– стан архітектурних об'єктів включає дослідження технічного стану будівель, споруд та інших архітектурних елементів, які можна зберегти або відновити. Виконується аналіз технічного стану, наявність пошкоджень, можливість реставрації та потреба в консервації;

– сполучення архітектурних об'єктів з природним середовищем. Аналізується, як архітектурні елементи вписуються в природні ландшафти, а також їх позитивний вплив на формування гармонійного середовища;

– адаптивна перебудова постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу. Розглядається можливість переоснащення існуючих будівель для нових функцій, що включає оцінку їх архітектурної готовності до реконструкції;

– гармонія з міським середовищем. Важливо враховувати, як нова трансформація буде інтегруватися з міським середовищем та архітектурним стилем, що сприяє його гармонійному поєднанню з загальним архітектурним видом міста;

– ергономіка та комфортність. Забезпечення комфортних умов для відвідувачів є ключовим аспектом. Аналізуються фактори, що впливають на зручність і безпеку пересування, відпочинку та рекреації;

– історичне значення туристичного іміджу, важливо визначити історичну та культурну цінність кожного об'єкта, оскільки це вплине на пріоритети реставрації, відтворення та архітектурний концептуальний підхід до їхнього використання.

Враховуючи містобудівні передумови трансформації постпромислових територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя для подальшої трансформації була обрана занедбана територія, що розташована на вулиці Каховська та провулку Млинному Дніпровського району міста. Поряд з обраною ділянкою розташовані парк Енергетиків та Правобережний пляж. Ділянка виходить на прибережну зону, де знаходиться затока і невелика лісосмуга вздовж р. Дніпро. Ситуаційна схема території наведена на рис. 2.1.



Рисунок 2.1 – Ситуаційна схема території

При досліджені деградованої постпромислової території були виявлені колишні промислові підприємства, які раніше були основою економіки цього регіону, зараз вони перебувають у занедбаному стані. Ознаки деградації можливо побачити у залишках споруд, обладнання та інфраструктури, що частково збереглися, але потребують значної трансформації.

Стан досліджуваної території, приблизно площею 69 га, на півночі межі ділянки проходять по вул. Каховській та провулку Млинному, на сході вздовж річки Дніпро, на півдні територія має житлову забудова по вул. Яружній, а на заході розташований парк Енергетиків. Територія містить промислові об'єкти, приватні житлові будинки, базу відпочинку та яхт-клуб. У межах ділянки відсутні елементи благоустрою, а зелені насадження представлені поодинокими деревами, які не є цінними породами. Також на ділянці виявлені деякі цікаві об'єкти історичної спадщини.

Стан цієї території та навколишнього середовища характеризується забрудненням та занедбаністю, що на даний час ускладнює його подальше використання, рис. 2.2.

Загалом, ця занедбана промислова територія в Дніпровському районі Запоріжжя характеризується руйнуванням інфраструктури, забрудненням, безладом та відсутністю регулярного обслуговування, що призвела до втрати привабливості.

Так уздовж берега можна помітити скупчення сміття та відходів, які часто залишають безвідповідальні особи. Пластикові пляшки, пакети, побутові відходи та інше сміття розкидані по землі або плавають у воді, створюють неприємний естетичний вид та негативно впливають на екологічний стан р. Дніпро.

Занедбаний берег р. Дніпро також страждає від відсутності догляду за рослинністю та декоративними насадженнями. Дерева та кущі переплетені з бур’янами, що надає території враження занедбаності та деградації.

Це також може відштовхнути відвідувачів і обмежити використання цих територій для рекреаційної чи туристичної діяльності та для розвитку міста.



Рисунок 2.2 – Схема розташування деградованих постпромислових територій

Так при досліджені території на території парку Енергетиків й досі можна побачити зруйнований фонтан, рис. 2.3, та залишки будівлі колишнього літнього кінотеатру, рис. 2.4.



Рисунок 2.3 – Зруйнований фонтан на території парку Енергетиків



Рисунок 2.4 – Залишки будівлі колишнього літнього кінотеатру

На території парку Енергетиків є понівечений спортивний майданчик та дуже занедбана дитяча зона, рис. 2.5.



Рисунок 2.5 – Спортивний майданчик та занедбана дитяча зона на території парку Енергетиків

Також на території парку Енергетиків знаходиться захаращена будівля, в якій ще не так давно тренувалися боксери, рис. 2.6.

У парку Енергетиків також проглядаються залишки історичної бруківки, рис. 2.7, яка раніше вела до зниклого селища Айнлаге (Старий Кічкас). Краєзнавці звертались до влади з пропозицією зберегти цю бруківку та включити її у новий туристичний маршрут.

Частини брукованих доріг, виявлені на цій території, свідчать про минулі епохи і відображають ремесла та архітектурні технології свого часу, рис. 2.8. Ці артефакти підтверджують наявність історичного шляху, який колись

проходив через цю місцевість. Вони можуть мати велике історичне, культурне та архітектурне значення.

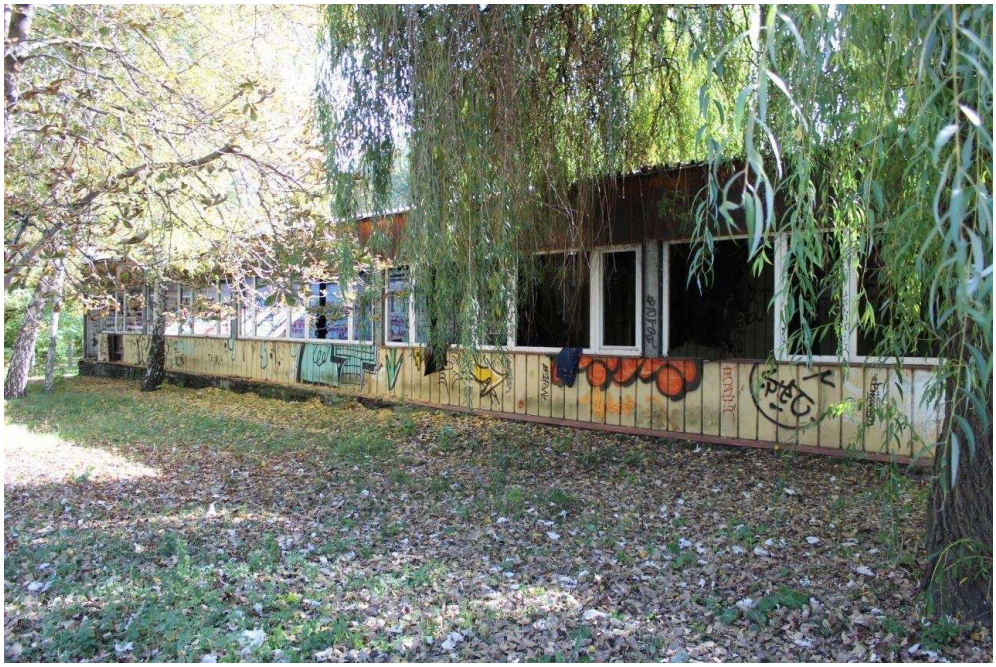


Рисунок 2.6 – Захаращена будівля в парку Енергетиків, в якій ще не так давно тренувалися боксери



Рисунок 2.7 – Залишки історичної бруківки у парку Енергетиків

Однак стан і збереженість залишків історичної бруківки можуть значно варіюватися від реконструйованих і добре збережених до пошкоджених і занедбаних, рис. 2.8. Розташування історичних доріг з бруківкі наведені на схемі фрагменту ситуаційного плану, рис. 2.9. Схема розташування історичних брукованих доріг навена на рис. 2.10.



Рисунок 2.8 – Історична брукована дорога по вул. Млинній вздовж промислової зони

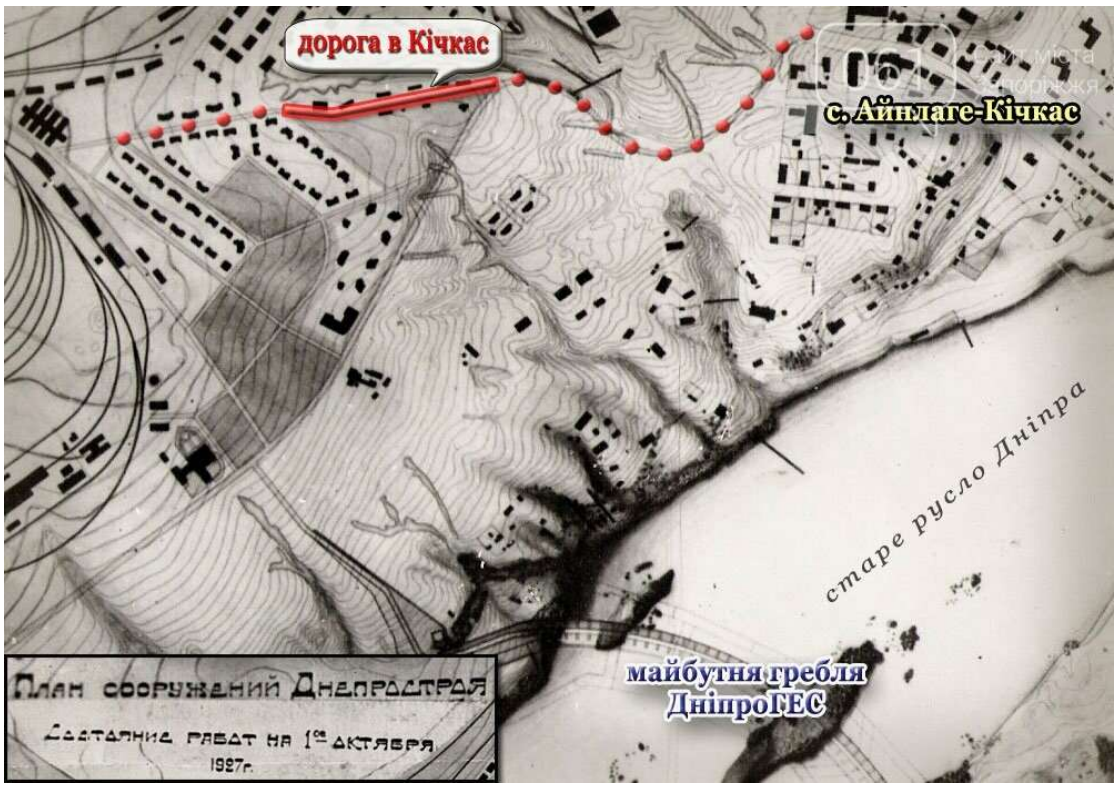



Рисунок 2.9 – Ситуаційна схема аналізу історичної дороги [19]



Рисунок 2.10 – Схема розташування історичних брукованих доріг

Фрагмент історичної дороги з бруківки у парку Енергетиків наведений на рис. 2.11. Цією брукованою дорогою за часів Дніпробуду в 1927 -1931 роках користувалися для сполучення з правобережним селищем менонітів Айнлаге або Старий Кічкас. Поселення Айнлаге відомо з 1789 року, а після будівництва греблі ДніпроГЕС його поглинуло водосховище.



Рисунок 2.11 – Фрагмент історичної дороги з бруківки у парку Енергетиків

Запорізькі краєзнавці зверталися до міської влади з закликом зберегти вимощену бруківкою стару дорогу у Парку енергетиків. Вони надіслали письмове звернення до Дніпровської райадміністрації, в якому роз'яснили історичне та культурне значення цього шляху.

Вимощена бруківкою паркова доріжка є єдиним залишком великої транспортної артерії, що сполучала два промислові центри Олександрівська, про це розповідав запорізький краєзнавець Роман Акбаш. «Ця дорога сполучала столицю тодішньої менонітської колонії «Хортиця» – сучасна Верхня Хортиця з одним з промислових центрів Олександрівська – колонією Айнлаге, відомою в народі як Кічкас. Та після будівництва Дніпрогесу ця дорога була затоплена. По цій бруківці здійснювався інтенсивний транспортний рух, який перетинав Дніпро через Кічкаський міст. До речі, у 20-х роках один із заводів Кічкаса виготовив перший в Україні трактор – «Запорожець» [17].

Тому була пропозиція зберегти цю бруківку та включити її у новий туристичний маршрут та встановити вздовж доріжки інформаційні стенди, рис. 2.12. По-перше, буде збережено історичне місце, яке можливо буде використовувати для популярізації історії міста Запоріжжя та розвитку туристичного іміджу міста. По-друге, таким чином буде створено туристичний об’єкт, цікавий та корисний мешканцям міста та гостям міста Запоріжжя, в тому числі нащадкам менонітів які як туристи приїздять побачити історичну батьківщину своїх предків.

Під час дослідження занедбаної території парку Енергетиків, був знайден цікавий об’єкт – дуб у парку, рис. 2.13. Дата висадження цього дерева приблизно 150 р. потому, вважаю, що цей старовинний дуб є не лише природним дивом, а й популярним місцем для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя. Він може стати місцем для зустрічей та відпочинку місцевих жителів і туристів. Створює унікальну атмосферу та надає можливість насолодитися природою і спокоєм. Завдяки своїй історії та

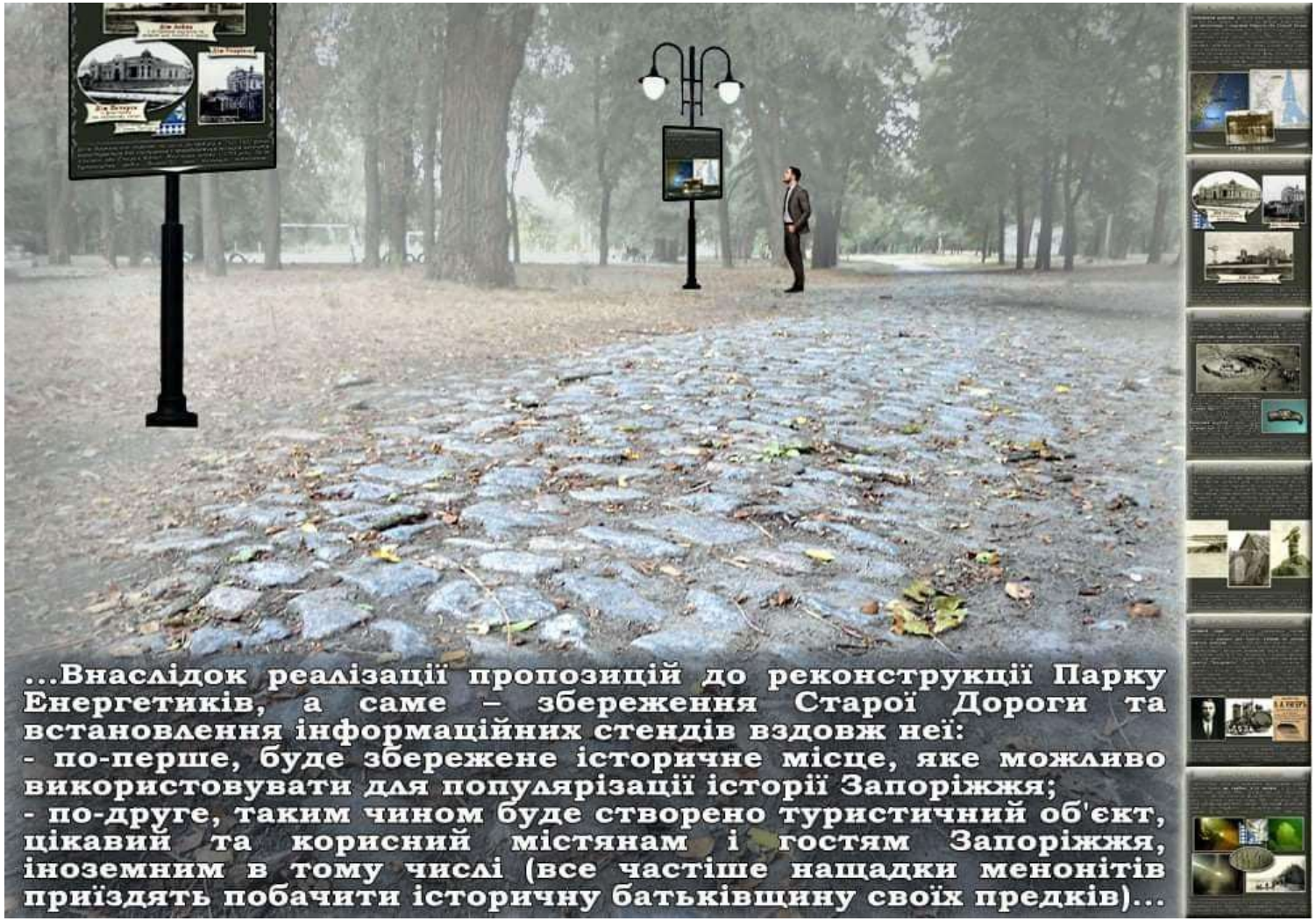



Рисунок 2.12 – Інформаційни стенди та туристичні маршрути

величі, старовинний дуб є важливим елементом формування ідентичності цієї території та підтримує зв’язок із минулим. Старовинний дуб є не лише природним дивом, а й популярним місцем для розвитку туристичного іміджу м. Запоріжжя



Рисунок 2.13 – Старовинний дуб (фото автора)

Вважаю, що збереження старовинного дуба мають бути включені до планів ревіталізації цієї території. Це може передбачати регулярний моніторинг стану дерева, належний догляд і захист, а також інформаційні заходи для громадськості щодо важливості збереження цього природного скарбу. Таким чином, старовинний дуб може стати не лише символом минулого, а й свідком майбутнього розвитку та оздоровлення цієї території.

## 2.3 Історичні передумови трансформації постпромислової територій для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя

Під час дослідження було проведене обстеження занедбаної території, що знаходиться біля Парку Енергетиків та переходить в колишню покинуту промислову теріторію яка теж потребує ревіталізації.

Аналіз цієї території з огляду на її історичну та культурну спадщину є важливим етапом для розуміння її цінностей, унікальності та потенціалу для подальшої трансформації деградованої постпромислової території для розвитку туристичного іміджу м. Запоріжжя. Цей аналіз дозволяє виявити й дослідити наявні архітектурні пам'ятки, історичні будівлі, значущі місця та події, які мають важливе значення для культурного, туристичного та історичного контексту цієї території.

На цій території раніше було розташоване село Айнлаге, рис. 2.13. Воно розташовувалося на правому березі Дніпра, біля переправи Кічкас, за 5 км на захід від Олександрівська. Під час будівництва Дніпровської ГЕС його перенесли, внаслідок чого виникли два села – Кічкас № 1 та Кічкас № 2. Село було засноване 41 родиною з Західної Пруссії, ставши частиною меноніської громади Хортиці. Тут розташовувався центр баптизму – Айнлагська російська баптистська церква. До Ейнлаге належали землі площею 2340 десятин у 1857 році – 36 домогосподарств та 55 безземельних сімей та 3127 десятин у 1914 році –104 домогосподарства. У селі діяли заводи землеробських машин Леппа і Вальмана, А. Я. Коопа (1879), Унгера (1861), братів Мартенс, а також каретно-бричковий завод Унгера (1861). Також в Айнлаге працювали млини В. Паульса (1879), Р. Тевса, Р. Унгера, К. Мартенса, машинобудівний, механічний та чавуноливарний завод Іоганна Абрамовича Фрізена. Тут знаходилися лісова пристань, переправа через Дніпро, кооперативна крамниця, початкова та середня школи, сільська рада

(1926), два клуби та бібліотека. Щорічно в Айнлаге проходили дві ярмарки [18].

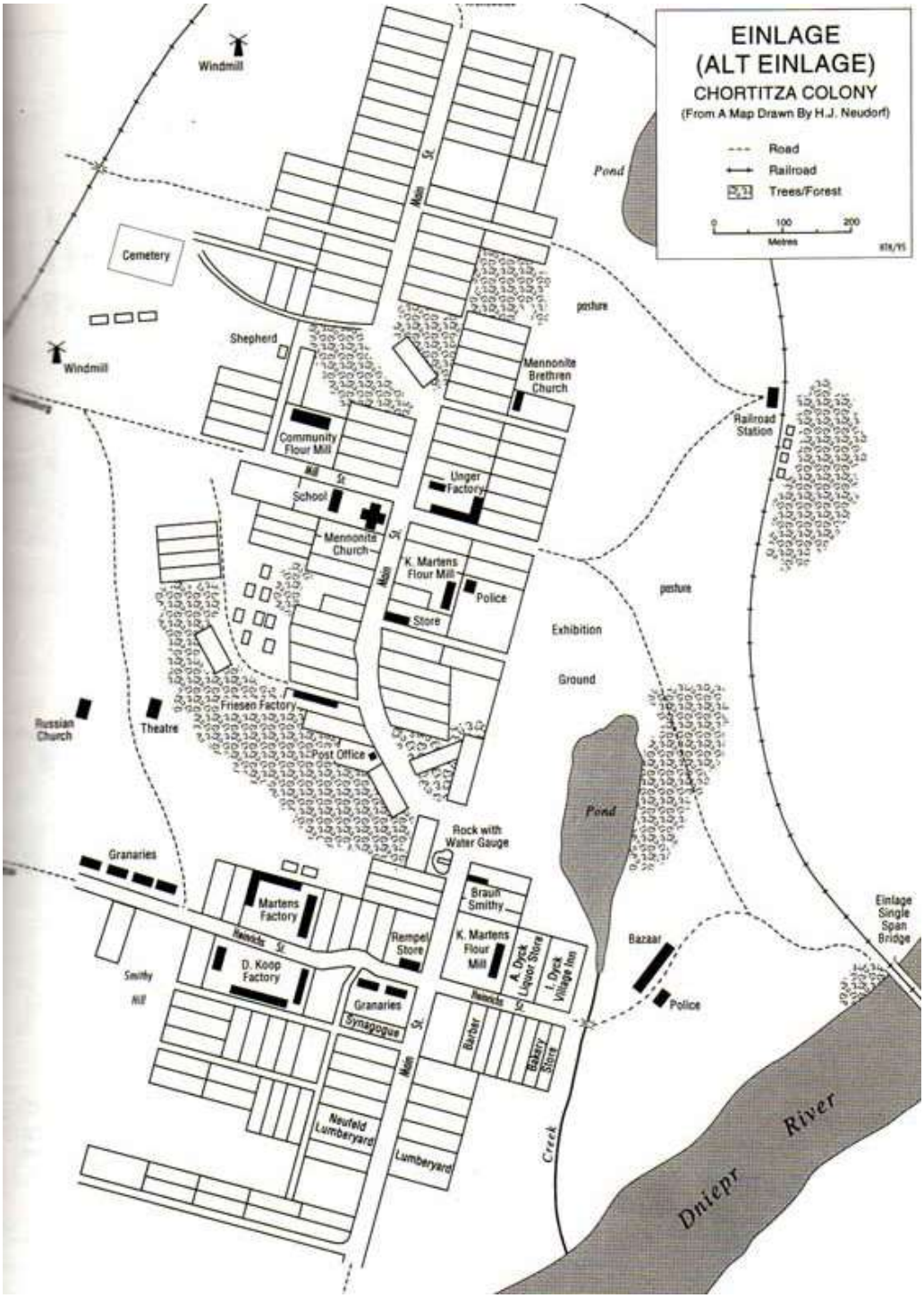



Рисунок 2.14 – Фрагмент карти з розташуванням села Айнлаге [18]

Знаходився Айнлаге-Кічкас вище греблі ДніпроГЕС, між сучасним островом Леніна та Правим берегом. А свого часу – біля основи Кічкаського

мису, яким до будівництва гідроелектростанції та розливу Дніпровського водосховища виступало правобережжя. Схема місцевості до спорудження Дніпровської ГЕС на основі сучасного супутникового знімку наведена на рис. 2.15.




Рисунок 2.15 – Схема місцевості до спорудження Дніпровської ГЕС [18]
1 – колишній правий берег (Кічкаський мис), 2 – колишній лівий берег,
3 – вулиці Айнлаге, 4 – Кічкаський міст, 5 – острів Леніна сьогодні,
6 – ДніпроГЕС сьогодні

Так вже склалося історично, що історія м.Запоріжжя на певному етапі перетнулася з переселенцями із Західної Пруссії. На запрошення цариці Катерини II наприкінці XVIII століття німці-менонити почали прибувати з Європи цілими сім'ями для заселення вільних земель півдня Російської Імперії (сьогодні Південно-Східна Україна).

Це були представники однієї з протестантських релігійних течій, яка зародилася в Нідерландах у XVI столітті і проповідувала відмову від насильства, самовдосконалення, дотримання чітких моральних правил.

Менонітам пообіцяли земельні наділи, податкові пільги, звільнення від військової повинності та релігійну толерантність.

Переселенці були зацікавлені в отриманні землі, де могли б спокійно жити, дотримуючись своєї віри, займатися фермерством та ремеслами. А царська влада, у свою чергу, – у працьовитих та мирних жителях.

В очікуванні обіцяних коштів та будматеріалів, першу зиму люди пережили у землянках та житлах, споруджених із возів та наметів. А потім разом узялися за будівництво. Працьовитість і згуртованість не змусили довго чекати на плоди: уздовж Дніпра виросли стрункі ряди будинків, а мізерний ґрунт у руках колоністів незабаром зазеленів посівами і розцвів садами. Фрагмент ситуаційного плану с.Айлаге у м.Запоріжжя, рис. 2.16.

На території кам'янистого Кічкаського мису було два великі ставки, а низини з луговою рослинністю відмінно підходили для пасовищ. Основними заняттями мешканців Айнлагу були землеробство, тваринництво, садівництво, шовківництво, ремісництво. Колонія росла і міцніла. Поряд із сімействами німців-менонітів Генріхс, Копп, Мартенс, Унгер, Ремпель та іншими, тут також жили українці, росіяни, євреї. Вони були найманими робітниками або мали свій бізнес.

Кічкас давав роботу мешканцям усіх навколишніх сіл, сюди приїжджали на заробітки з інших міст. Власники підприємств надавали робітникам житло, школу для дітей, збудували для них православну церкву та стала перлиною туризму, рис. 2.17 .

З Олександрівська до Айнлаги ходили катери, сюди приїжджали туристи. Його мальовничі околиці зачаровували: крутий скелястий берег біля селища відкривався білим пляжем, берегом були розкидані величезні валуни, росли вікові дуби, били джерела...

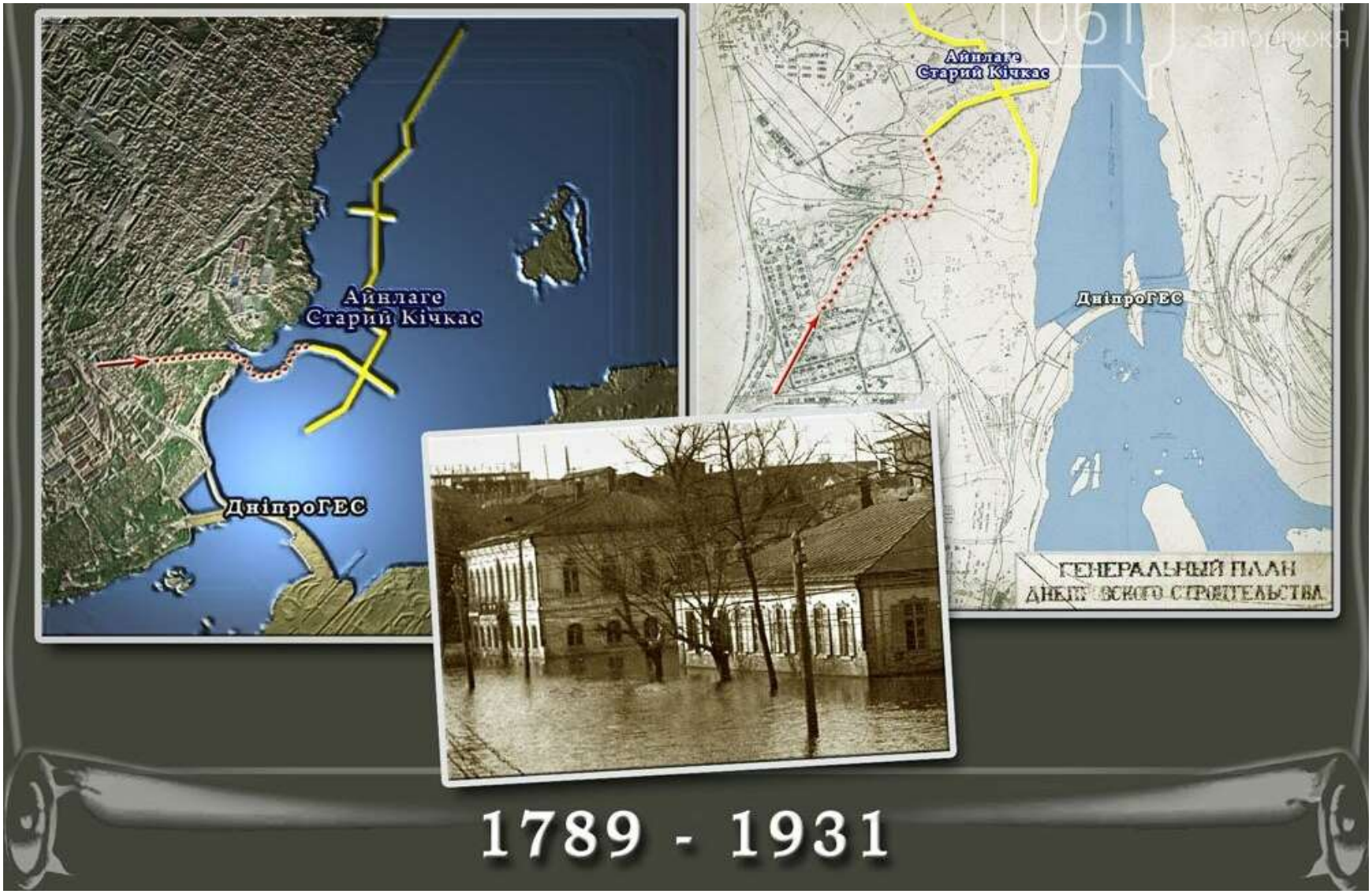



Рисунок 2.16 – Фрагмент ситуаційного плану с.Айлаге у м.Запоріжжя

Сюди приїжджали, щоб побачити карколомно високі скелі Вовчого Горла. Побувати в печері Тараса Бульби, де стояли витесані з каменю стіл та лава. У самій колонії можна було відпочити душею у природному парку Штайнберг, милуючись його краєвидами зі скель, гротів та старих дубів, а також побачити готичний собор у мініатюрі – найкрасивішу та найдорожчу в окрузі Менонітську церкву, рис. 2.17.

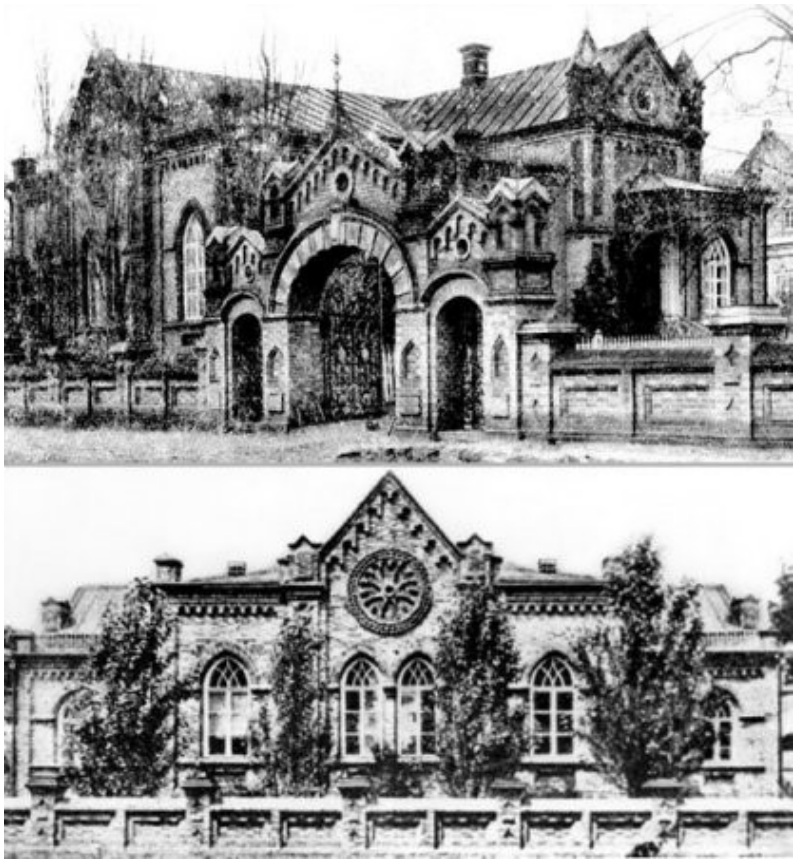


Рисунок 2.17 – Православна Менонітська церква, 1910 р. [20]

Туристам показували велетенський камінь-водомір, на якому після повені 1845 року жителі відзначали висоту весняних розливів Дніпра. Найцікавіші заглядали навіть на цвинтар, щоб побачити розкішного ангела з білого мармуру. Фігуру спорудив на згадку про свою дружину промисловець Унгер.

З пристані можна було вирушити на прогулянку річковими околицями Кічкаса і Хортиці. На борту моторного човна на пасажирів чекав

прохолодний лимонад і чудові пейзажі. Звідси можна було виїхати в дводенну екскурсію на Дніпровські пороги.

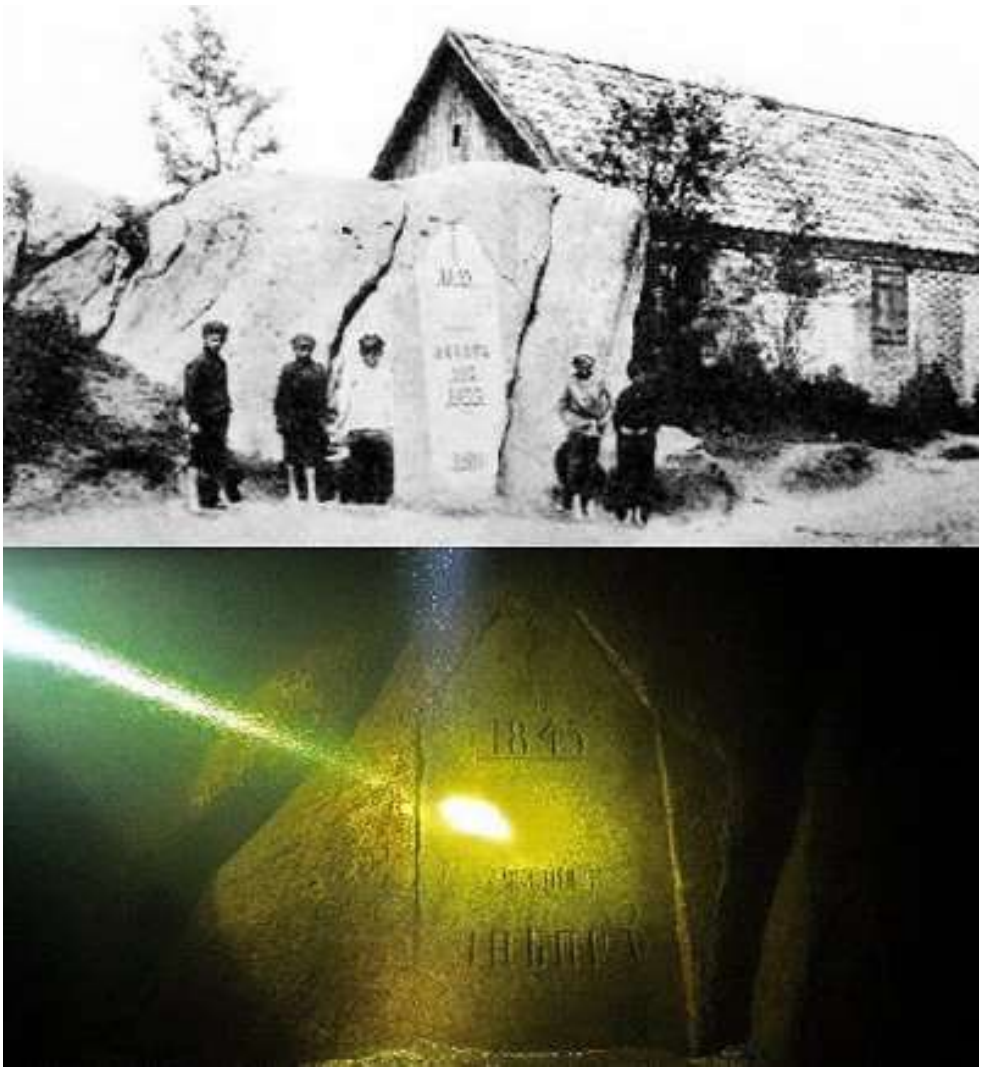



Рисунок 2.18 – Камінь-водомір у с. Айнлаге сто років тому і сьогодні (кадр зйомки під водою – із сайту Ю.Батаєва [21] )

Невелике селище в мальовничому місці у знаменитої Кічкаської переправи зростало і розвивалося одночасно з Олександрівською. За 140 років існування воно стало справжнім процвітаючим містечком з розвиненою інфраструктурою, вабило туристів своїми краєвидами та дивами. У 1927-1932 роках у зв'язку з будівництвом Дніпровської ГЕС мешканців колонії вирішили переселити вище берегом. Подібно до легендарної Атлантиди [20] та Айнлаге-Кічкас пішов під воду...

# 3 ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ДЛЯ МІСТА ЗАПОРІЖЖЯ

## 3.1 Значення туризму для міського розвитку

Дослідження міського туризму повинні враховувати питання попиту та пропозиції, просування туристичних продуктів, політики, планування і управління, а також економічні аспекти, пов’язані з перевагами та витратами на розвиток туризму в містах. Тому важливою складовою туристичної діяльності є міська політика, спрямована на розвиток туризму. Це систематизована та цілеспрямована діяльність місцевих органів влади, що реалізується у співпраці з різними суб’єктами, які мають спільні цілі та потреби в рамках міста.

У цьому контексті міська туристична політика включає всі дії, спрямовані на підтримку розвитку туризму в місті та забезпечення його відповідного соціально-економічного значення і сталого розвитку. Насправді, це розвиток туристичної діяльності, який покращує якість життя мешканців і має позитивний вплив на інші сфери міського життя.

Серед типових проблем міст та у досліджуваній території м. Запоріжжя можна відокремити такі:

− низька якість послуг та стандартів роботи в туристичній індустрії;

− недостатня реклама туристичних можливостей міста;

− незадовільна інфраструктура;

– недостатньо інформації про історію міста;

− у більшості випадків поганий естетичний вид об'єктів у історичній частині міста;

− низька прибутковість підприємств туристичної сфери;

– обмежені обсяги продажу внутрішніх туристичних продуктів;

– відсутність інвентаризації туристичних ресурсів і продуктів.

– короткий термін перебування туристів і екскурсантів;

– відсутність чіткої стратегії розвитку туризму;

– слабо розроблені нові туристичні маршрути;

– у більшості випадків поганий естетичний вид об'єктів у історичній частині міста;

– низька прибутковість підприємств туристичної сфери;

– обмежені обсяги продажу внутрішніх туристичних продуктів;

– відсутність інвентаризації туристичних ресурсів і продуктів.

Очевидно, що список проблем у кожному місті буде змінюватися та розширюватися. Їхнє вирішення залежить від успішного впровадження туристичних програм і ініціатив за участі представників освітніх установ, органів влади, бізнесу, громадських організацій та медіа.

Підвищення туристичної привабливості м. Запоріжжя і формування позитивного іміджу можливе через:

– активніше просування туристичного потенціалу міста;

– підтримку нових культурних ініціатив, спрямованих на збільшення туристичної привабливості міста;

– оцінку, аналіз і розробку пропозицій для створення системи туристичної навігації в місті;.

– сприяння популяризації сучасних форматів акцій, які просувають екскурсійний туризм, таких як квести, флешмоби, вуличні перфоменси тощо;

– розробку та популяризацію інтерактивних засобів інформації з використанням QR-кодів на основних об'єктах туристичної інфраструктури.

Значення туризму для міського розвитку є багатогранним і складним. Хоча він має багато позитивних аспектів, важливо дотримуватися принципів сталого розвитку, щоб уникнути негативних наслідків. Успішне інтегрування туризму в стратегії міського розвитку може призвести до зростання

економіки, покращення якості життя мешканців та збереження культурної і природної спадщини. Тому важливим є сталий розвиток, що враховує потреби туристів, бізнесу та постійних мешканців.

При характеристиці конкурентних переваг та обмежень перспективного розвитку цієї території був виконаний SWOT-аналіз, таблиця 3.1.

Таблиця 3.1 – SWOT – аналіз території, що досліджується

| Сильні сторони внутрішнього середовища об'єкта дослідження (S): | Слабкі сторони внутрішнього середовища об'єкта дослідження (W): |
|---|---|
| Промисловий потенціал: наявність колишніх промислових підприємств може бути основою для нових промислових ініціатив і сприяти економічному зростанню;<br>Природні ресурси: територія має природні ресурси, які можуть бути використані для розвитку сільського господарства, відновлювальної енергетики та інших секторів;<br>Географічне розташування: розташування на березі Дніпра надає цій території природну привабливість і можливості для розвитку туризму та рекреаційної індустрії. | Незадовільний стан інфраструктури: недостатньо розвинута інфраструктура може обмежувати можливості для розвитку та зменшувати привабливість території для бізнесу й туризму;<br>Забруднення та екологічна ситуація: високий рівень забруднення території викликає серйозні проблеми для здоров'я мешканців і навколишнього середовища;<br>Низький рівень інвестицій: брак достатнього фінансування та інвестицій може ускладнити реалізацію потенціалу території та розвиток нових проєктів. |
| Можливості (O) | Загрози (T) |
| Трансформації деградованих території: запровадження програми ревіталізації може сприяти очищенню та відновленню забруднених ділянок, поліпшенню екологічного стану та залученню інвестицій;<br>Розвиток туризму: використання природних і культурних ресурсів території може стимулювати розвиток туристичної індустрії та привернути багато нових відвідувачів;<br>Формування позитивного іміджу міста: розробку пропозицій для створення системи туристичної навігації в місті;<br>Створення інноваційних індустрій: трансформація колишніх промислових зон може створити умови для розвитку інноваційних індустрій і залучення нових робочих місць. | Екологічні проблеми: продовження забруднення та недостатня екологічна свідомість можуть спричинити подальше погіршення екологічного стану території і загрожувати здоров'ю мешканців;<br>Конкуренція з іншими регіонами: інші території можуть мати конкурентні переваги та більш вигідні умови для інвестицій і розвитку, що може обмежити залучення бізнесу та туристів;<br><br>Доповнення та зміни законодавства: доповнення та зміни в законодавстві, особливо щодо екологічних стандартів і регуляцій, можуть створити додаткові виклики та обмеження для розвитку території. |

SWOT-аналіз включає в себе виявлення сильних (S) і слабких (W) сторін внутрішнього середовища об'єкта дослідження, а також можливостей (O) і загроз (T) з боку зовнішнього середовища, з подальшим аналізом їх взаємозв'язків. SWOT-аналіз дозволяє виявити ключові аспекти території, її потенціал і проблеми, що сприяє ухваленню обґрунтованих рішень та розробці стратегії для розвитку й покращення цієї території.

План обмежень території є важливим інструментом у сфері стратегії розвитку управління земельними ресурсами та просторового планування. Він визначає, які дії дозволені або заборонені на певній території, з метою збереження природного середовища, забезпечення безпеки та покращення якості життя населення. На рис. 3.1 представлен план обмежень території.

План обмежень території – це документ, що регулює використання землі з урахуванням екологічних, соціальних і економічних факторів. Він допомагає забезпечити раціональне використання території, зберегти екологічну рівновагу та підтримувати інтереси місцевих громад. Його мета полягає в оптимізації використання території, запобіганні конфліктам між різними формами діяльності, а також у збереженні природних ресурсів і екосистем.

Після трансформації деградованої постпромислової території, яка спрямована на створення сучасного, екологічно стійкого та привабливого простору, заплановано розвиток чотирьох основних пішохідних маршрутів. Кожен з цих маршрутів має унікальну концепцію і дає відвідувачам можливість дослідити та насолодитися різними аспектами території.

Назви туристичних маршрутів є важливими елементами маркетингу в індустрії туризму. Вони визначають характер маршруту, створюють емоційний зв'язок. Привабливі назви можуть викликати інтерес і бажання відвідати певний маршрут. Відображають унікальність регіону, можуть містити елементи місцевої культури, історії або природи, що підкреслює ідентичність території.

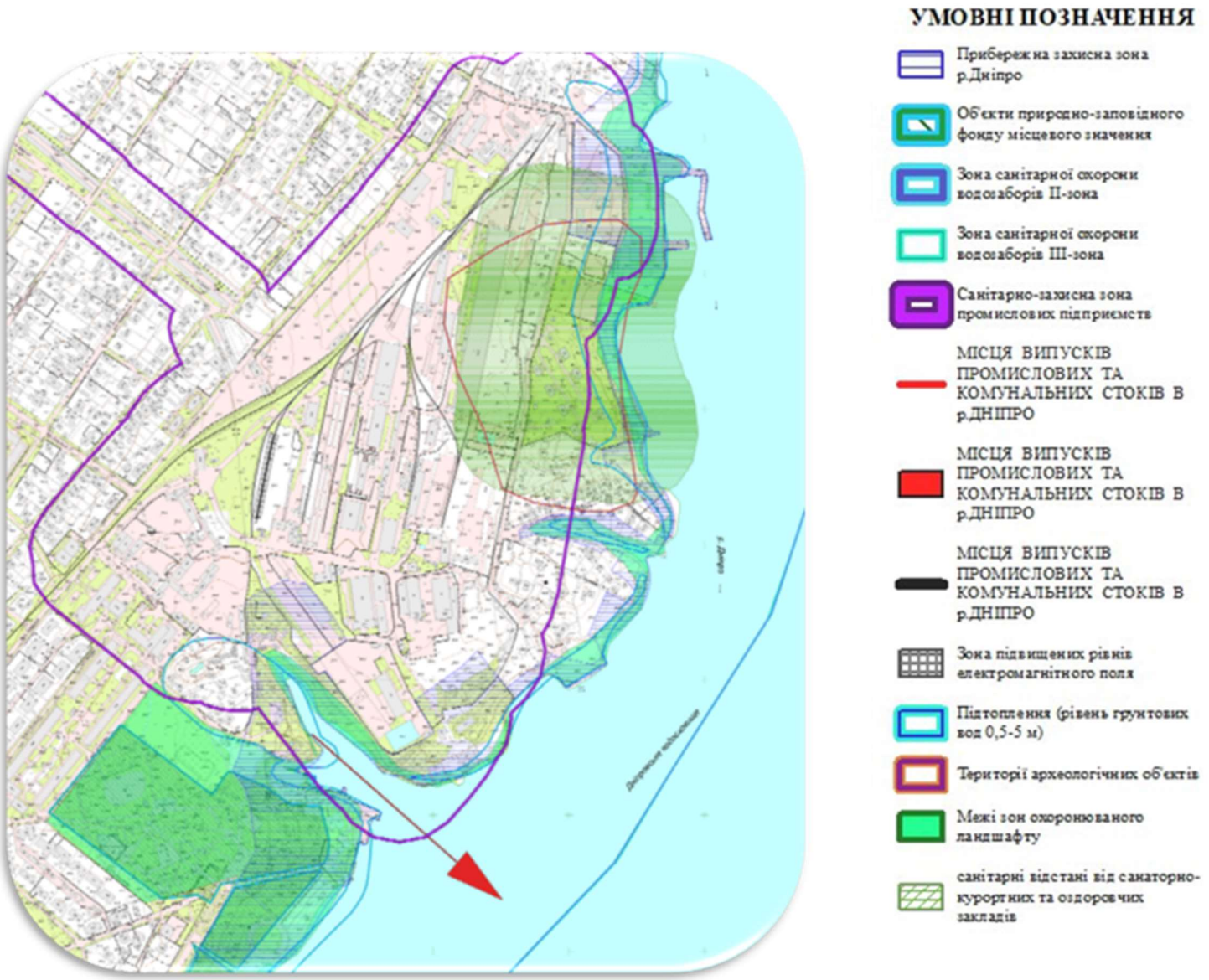



Рисунок 3.1 – План обмежень території

## 3.2 Концепції трансформації деградованої постпромислової території для розвитку туристичного потенціалу на прикладі території в м.Запоріжжя

У місті наразі розробляється концепція підвищення туристичної привабливості [22]. Ключовим елементом цієї стратегії є створення мережі унікальних парків, зокрема:

– Національний заповідник Хортиця,

– Сімейний парк «Дубовий гай»,

– Спортивний парк.

Враховуючи містобудівні передумови для трансформації постпромислових територій з метою розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя, для подальших трансформацій була обрана занедбана ділянка, що знаходиться на вулиці Каховській та провулку Млинному в Дніпровському районі. Неподалік цієї території розташовані такі важливі об'єкти, як парк Енергетиків та Правобережний пляж. Ділянка виходить на прибережну зону, де тече річка Дніпро, створюючи затоку та невеликий лісовий масив вздовж її берега. В роботі пропонуються трансформації деградованої постпромислової території у Дніпровському районі міста Запоріжжя та її зонування, рис. 3.2.

Ситуаційна схема цієї трансформованої території приведена на рис. 3.3. Таке зонування території спрямовано на створення сучасного, екологічно стійкого та привабливого простору. Також на цій території передбачається розвиток чотирьох основних пішохідних маршрутів. Кожен із маршрутів матиме унікальну концепцію, яка дозволить відвідувачам глибше ознайомитися з різними аспектами оновленої території, включаючи її історичне, культурне, природне та інноваційне значення.

Зонування території ландшафтного парку наведено на рис. 3.4.

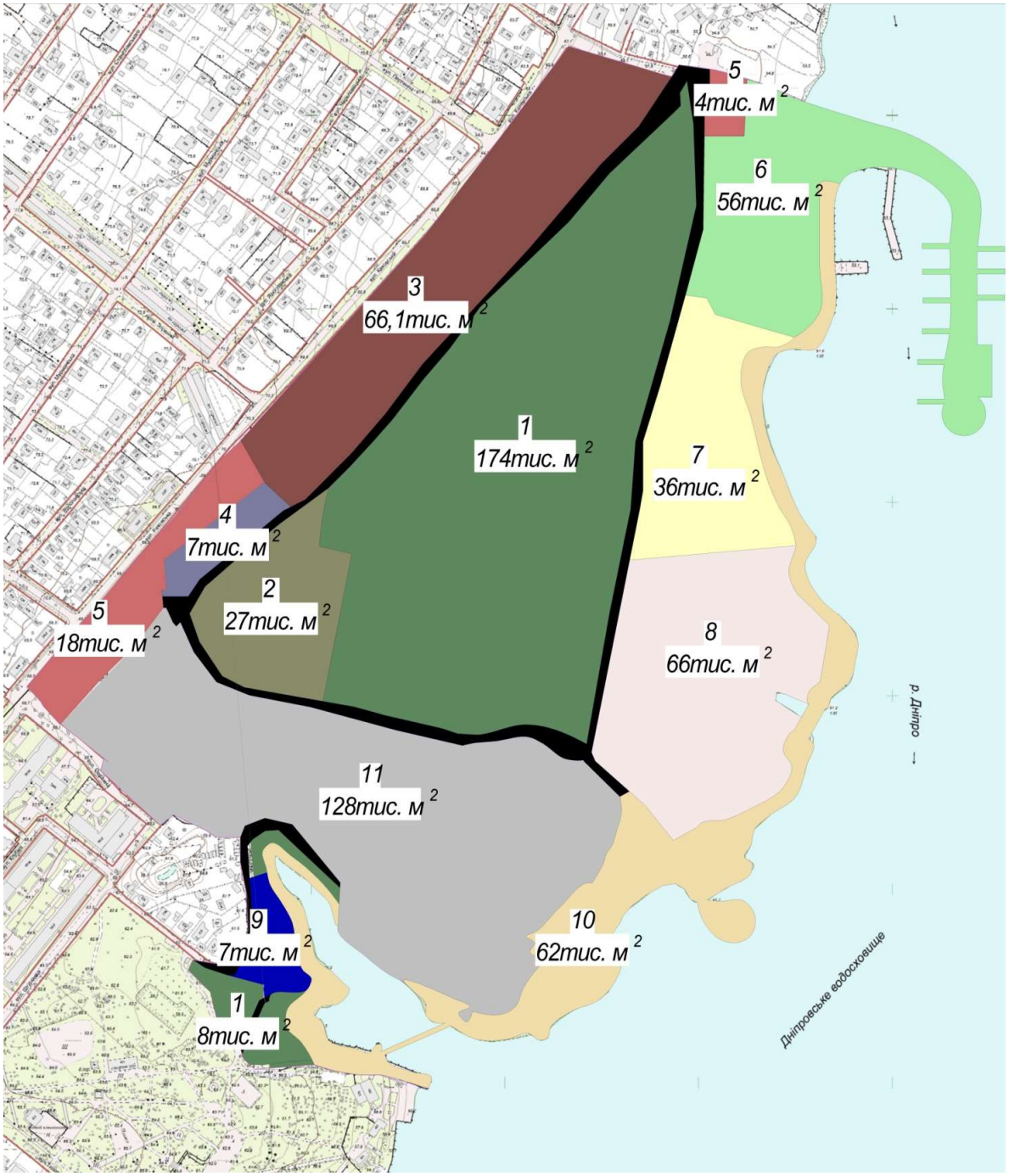



Рисунок 3.2 – Зонування території

Зона 1– ландшафтний парк; Зона 2 – майданчик для свят і ярмарок; Зона 3 – ландшафтний зоопарк; Зона 4 – головний вхід, в'їзд; Зона 5 – зона паркування; Зона 6 – яхт-клуб; Зона 7 – реабілітаційний комплекс; Зона 8 – житлова зона; Зона 9 – метеостанція. Зона 10 – Прибережна лінія; Зона 11– історична зона з музеєм

Зона 1 – Ландшафтний парк – площа 174 тис. м². Ця трансформована територія може стати унікальним місцем ландшафтного парку. На території пропонується створити різноманітні ландшафтні елементи та архітектурні об’єкти, тим самим зробити привабливий простір для відвідувачів. Ландшафтний парк містить численні тематичні локації, що надають можливість насолодитися природою, відпочити та активно провести час.

Ключові елементи парку:

– кургани та пагорби – символічні елементи, що відображають історичну та природну спадщину регіону;

– кленовий сад і фруктовий рай – зони для релаксації серед пишної зелені та ароматних дерев;

– центральне кільце "Єднання" – композиція з фонтанами та меморіалом, що слугує місцем збору й проведення культурних заходів;

– хвойний ліс і ялівцеві стежки – маршрути, які дарують відвідувачам прохолоду та відчуття гармонії з природою;

– еко лабіринт – інтерактивна зона для сімейного відпочинку та дитячих ігор;

– березові бруньки – мальовничий куточок із тендітними березами;

– терасна локація "Веселка" – зона з багаторівневими терасами та панорамним видом;

– "Водоспад" з альтанкою – романтична локація для відпочинку біля штучного водоспаду;

– дубовий лист і магнолії – ботанічні акценти для поціновувачів екзотичних рослин;

– український каштан – символічна зелена зона, яка відображає національні традиції;

– затишна зона з штучним озером – ідеальне місце для прогулянок і пікніків;

– квіточка та букова долина – квітучі простори для естетичного задоволення;




Рисунок 3.3 – Ситуаційна схема території

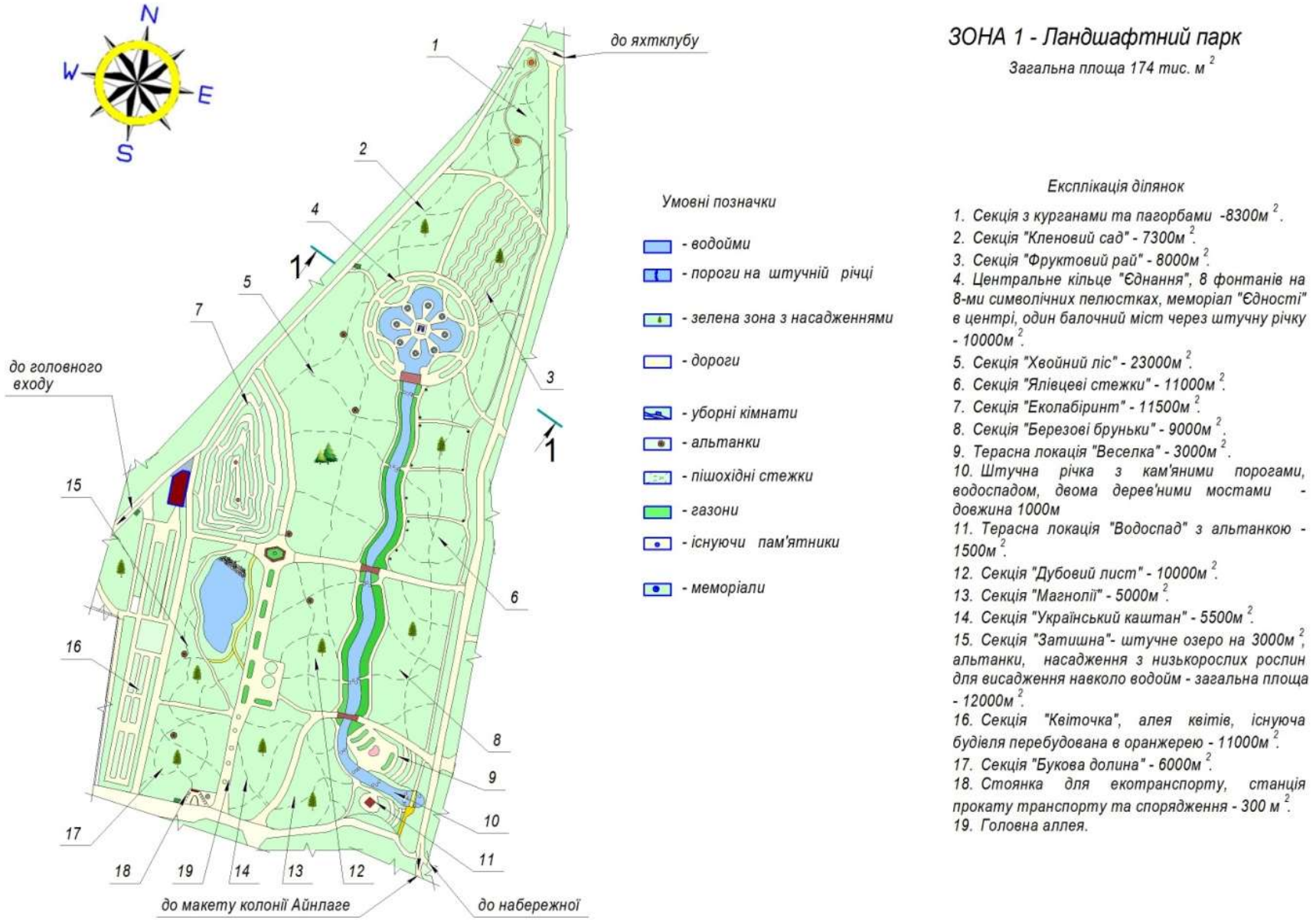



Рисунок 3.4 – Зонування території ландшафтного парку

– стоянка для еко-транспорту – забезпечує комфорт для відвідувачів, які користуються велосипедами, самокатами чи електромобілями;

– головна алея – центральний шлях, який об’єднує всі ключові локації парку.

Такий багатофункціональний простір сприятиме залученню туристів, забезпечить різноманітність активностей і підкреслить екологічну спрямованість території.

Зони 2, 4, 5 – площею 52 тис. м² – інтегрований простір ландшафтного парку. Ця територія виконує важливу роль як початкова точка знайомства з парком, забезпечуючи комфорт, зручність і широкий спектр можливостей для відвідувачів. Зона об'єднує функціональні елементи, що задовольняють адміністративні, культурні та розважальні потреби гостей.

Основні складові:

– центральний адміністративний комплекс – двоповерхова будівля адміністративного центру є місцем управління парком та організації подій. Тут розташовані офіси, інформаційний центр, простори для координації роботи персоналу, а також приміщення для проведення зустрічей і брифінгів.

– майданчик для свят і заходів. Простора зона для проведення фестивалів, концертів, виставок та інших культурних і розважальних подій. Майданчик оснащено необхідною інфраструктурою, включаючи сцену, місця для глядачів та технічні зони.

– головний вхід і ворота. Архітектурно оформлені головні ворота є символом відкритості й гостинності парку, запрошуючи гостей до подорожі у ландшафтний рай. Зручний головний вхід забезпечує плавний потік відвідувачів та включає простори для людей з особливими потребами.

– зона паркування – організована паркувальна зона з достатньою кількістю місць для автомобілів, велосипедів та іншого транспорту [23]. Особлива увага приділена екологічності, передбачено зарядні станції для електромобілів та еко-транспорту.

Зручні стоянки для автомобілів, а також зупинки муніципального транспорту забезпечують легкий доступ до парку для всіх відвідувачів, роблячи транспортне сполучення максимально доступним і комфортним. Це дозволяє легко планувати поїздки та знижує транспортні бар'єри для гостей різного віку та потреб [23].

Облаштовано зони відпочинку, навіси, лавки та пункти обслуговування відвідувачів, які сприяють комфорту та задоволенню потреб гостей. Цей інтегрований простір є важливою частиною парку, забезпечуючи його функціональність, комфорт для відвідувачів і сприяючи успішній організації культурних та розважальних заходів.

Павільйони, що продають сувеніри, напої та інформаційні матеріали, формують зону для відпочинку та соціалізації відвідувачів. Вони створюють комфортне середовище для покупок, розмов та відновлення сил після прогулянок. Крита сцена та амфітеатр перетворюються на основні майданчики для проведення вистав, концертів і святкових заходів, забезпечуючи комфортні умови для відвідувачів незалежно від погодних умов. Ці локації стануть центрами культурного життя, де можна буде насолоджуватися як масштабними подіями, так і більш інтимними виступами, створюючи атмосферу святковості та мистецького натхнення.

Зона для їжі та відпочинку доповнена архітектурними елементами, зокрема фонтаном із меморіалом та площею для проведення ярмарків і культурних заходів. Цей простір, що поєднує естетичні та функціональні компоненти, сприяє активному відпочинку, знайомству з історією та культурною спадщиною, а також створює комфортну атмосферу для соціалізації та релаксації на свіжому повітрі. Завдяки такій інтеграції, відвідувачі можуть насолоджуватися не лише природою, а й культурними та гастрономічними аспектами парку, що робить їх візит більш повним і захоплюючим.

Зона 3 – площею 66,1 тис. м² – трансформується під ландшафтний зоопарк. Ландшафтний зоопарк є особливим простором, що поєднує сучасну

архітектуру з інноваційними екологічними підходами до утримання тварин. Кожен куточок цього парку вражає не лише своєю природною красою, а й продуманим дизайном, що забезпечує комфорт для тварин і відвідувачів. Зоопарк створює сприятливе середовище для відтворення природних умов існування, при цьому надаючи можливість насолоджуватися різноманіттям фауни в умовах, які сприяють її благополуччю.

Це місце стане не лише осередком для знайомства з тваринами, а й простором для навчання, екологічних ініціатив і сімейного відпочинку. Відвідувачі зможуть не тільки спостерігати за тваринами, а й дізнатися більше про збереження біорізноманіття та важливість екологічної рівноваги.

Зона 6 – площею 56 тис. м² – трансформується під яхт-клуб. Територія яхт-клубу вражає своєю елегантністю, сучасним дизайном та різноманітними функціональними можливостями. Для зручності відвідувачів передбачена простора стоянка для автомобілів, що забезпечує комфорт як для гостей яхт-клубу, так і для тих, хто відвідує ландшафтний парк.

Вісім причалів, виконаних з бетону, надають можливість для пришвартування невеликих яхт та човнів довжиною до 20 метрів та шириною 3 метри, створюючи ідеальні умови для водних прогулянок та відпочинку на воді.

Будівля яхт-клубу з баштою для управління та контролю безпеки в зоні човникової бухти акцентує увагу на високих стандартах безпеки та організації простору. Це місце об'єднує розкіш, спортивні можливості та розваги, створюючи унікальний простір для активного і розслабленого відпочинку, що стане привабливим для любителів водних видів спорту та тих, хто шукає елегантного відпочинку.

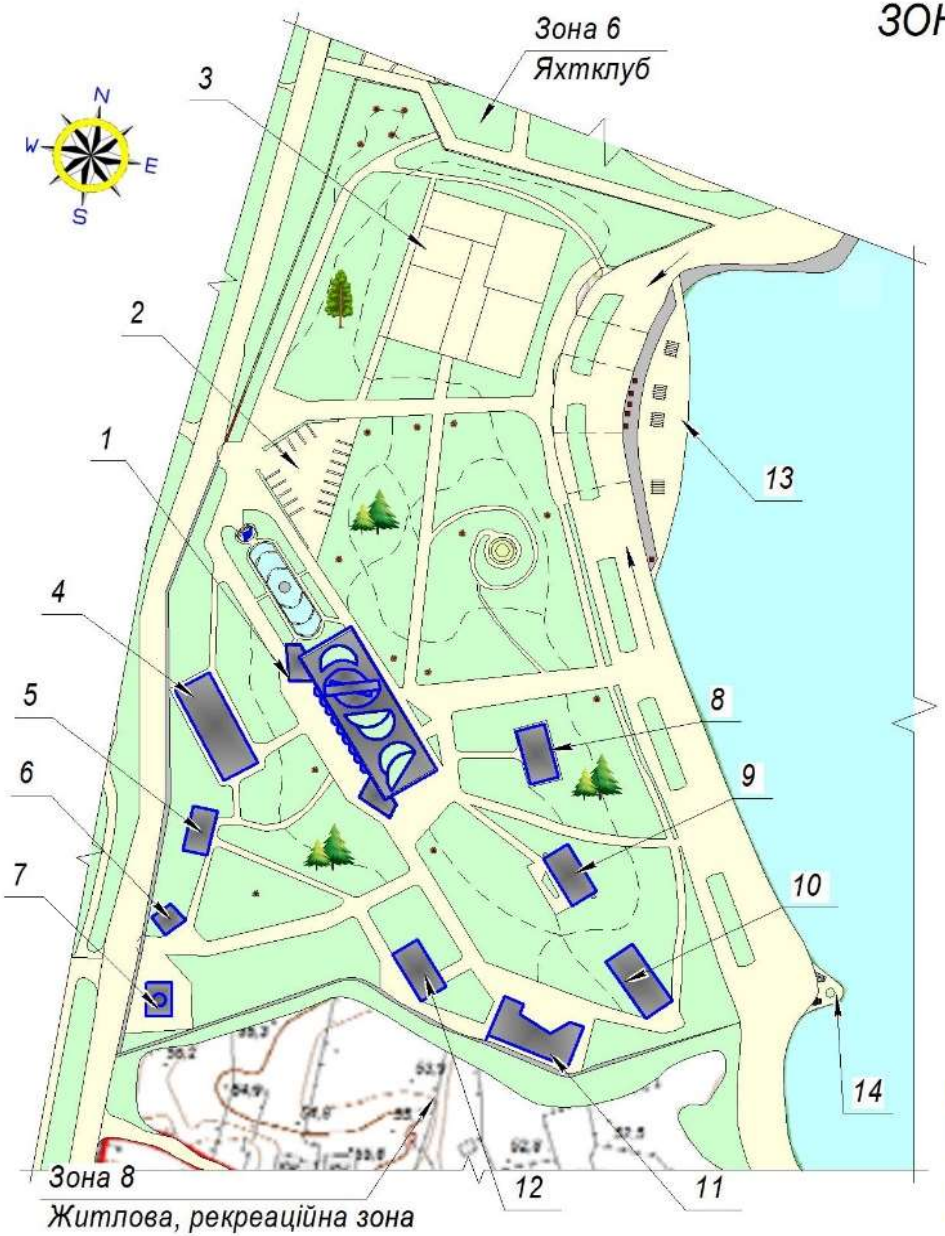
Зона 7 – площею 36 тис. м² – трансформується під реабілітаційний комплекс для людей з обмеженими можливостями. Територія реабілітаційного комплексу, розрахованого на 200 осіб. Пропонується на цій території побудувати чотириповерхову будівлю з баштою, що має сучасний дизайн і виходить на чотири рівні. На даху будівлі облаштувати зелену зону

для відпочинку, що підкреслює увагу до екологічності та комфорту. Для зручності відвідувачів передбачена стоянка, що забезпечує безперешкодний доступ до комплексу.

Спортивний майданчик комплексу містить різноманітні зони для фізичної активності, адаптовані для людей з обмеженими можливостями, що також сприяють соціальній взаємодії і підтримці здоров'я. Водно-оздоровчий комплекс, в тому числі басейн, створює комфортні умови для проведення реабілітаційних процедур, підтримки фізичної форми та загального оздоровлення. Цей комплекс є важливою складовою частиною інклюзивного середовища, що надає можливість людям з особливими потребами не лише пройти лікування, а й активно брати участь у суспільному житті.

Спеціалізований пляж, будівлі ідальні та банного комплексу формують атмосферу для відпочинку та релаксації. Це місце забезпечує не тільки фізичне відновлення, але й психічний комфорт відвідувачів, сприяючи їхньому загальному благополуччю. Комплекс створює безпечне середовище на прибережній зоні, де відпочивальники можуть насолоджуватися природою та спокійною атмосферою, що сприяє відновленню сил і гармонії. Зонування території під реабілітаційний комплекс для людей з обмеженими можливостями наведена на рис. 3.5.

Зона 8 – площею 66 тис. м – приватний житловий сектор та прибережна територія. Існуючі забудови в приватному житловому секторі поєднуються з прибережною територією, що є унікальним і привабливим простором для відпочинку та розваг. Пішохідний міст, що перетинає затоку, відкриває захоплюючий вид на водоспад і навколишню природу та дозволяє насолоджуватися природною красою цієї території. Комерційні павільйони, що розташовані уздовж прибережної зони, створюють живописну атмосферу для відвідувачів, де вони можуть придбати напої, сувеніри та інші місцеві продукти. Вражаючий купол-призма з фонтаном часу, розташований у середині, додає оригінальності та естетичної привабливості цьому простору, створюючи незабутнє враження для всіх, хто відвідує цю зону.




## ЗОНА 7 - Реабілітаційний комплекс для людей з обмеженими можливостями на 200 осіб

*Загальна площа 36 тис. м²*

*Експлікація території*

1. *Будинок реабілітаційного комплексу. Чотириповерховий будинок з баштою на чотири поверхи та зеленою зоною на покрівлі. Розміром 18м•50м.*
2. *Стоянка автомобілів - 800м².*
3. *Спорт майданчик з зонами для різних груп людей - 2600м².*
4. *Водно-оздоровчий комплекс 20м•10м. Загальна площа 450м².*
5. *Одноповерхова хоз. будівля. Прачечна - 100м².*
6. *Пункт охорони. Двоповерхова будівля - 50м².*
7. *Котельня. Однопоперхова будівля з трубою - 75м².*
8. *Відділ реабілітації людей з порушенням опорно-рухового апарату - 140м².*
9. *Банний комплекс. Двоповерхова будівля - 140м².*
10. *Відділ реабалітації людей з порушенням зору. Одноповерхова будівля - 9м*21м = 189м².*
11. *Їдальня. Одноповерхова будівля - 260м².*
12. *Складське приміщення -140м².*
13. *Окремий спеціалізований пляж для відвідувачів реабілітаційного центру з двома окремими входами під прибережною територією на 200 осіб - 1000м².*
14. *Прибережний мис.*

*Умовні позначки*

- *водойми, фонтани*
- *зелена зона з насадженнями*
- *дороги*
- *пішохідні стежки*
- *меморіали, пам'ятники*
- *альтанки*

Рисунок 3.5 – Зонування території під реабілітаційний комплекс для людей з обмеженими можливостями

Дамби, що утворюють штучний каскад водоспадів, надають території не тільки різноманіття, але й захоплюючу водну динаміку, що додає живої енергії всьому ландшафту. Ця частина житлового комплексу гармонійно поєднує природну красу з елементами мистецтва та розваг, створюючи відмінне місце для відпочинку та соціалізації (Додаток М).

Зона 9 – площею 7 тис. м²; зона 10 – площею, 62 тис. м²; зона 11 – площею 128 тис. м². Ці зони трансформуються у території музею архітектури в історичних макетах, метеостанції та прибережної зони – це унікальне поєднання історії, архітектури та природи. Ці зони пропонують відвідувачам можливість ознайомитися з важливими аспектами минулого та сучасного розвитку міста, взаємодіяти з природним середовищем і насолоджуватися красивими архітектурними об'єктами та природними ландшафтами.

Зона макетів архітектури міста Запоріжжя включає символічні архітектурні об'єкти, що мають історичну цінність. Промислові будівлі, перетворені на музей історичних воскових фігур людей і тварин, формують унікальний ландшафт, що поєднує мистецтво та історію. Макети архітектури міст і селищ України, зокрема Запорізького краю, представляють культурні особливості регіону та дають змогу краще зрозуміти архітектурні традиції.

Центр історичного туризму, нова запроєктована будівля, є важливим елементом комплексу, що включає музей, адміністративний центр, магазини сувенірів та історичного одягу. Павільйони для продажу сувенірів та напоїв створюють атмосферу комфорту і дають можливість придбати пам'ятні речі. Кожна з цих функціональних зон сприяє створенню унікального та різноманітного досвіду для відвідувачів ландшафтного парку, що поєднує культурні, освітні та розважальні елементи в одному просторі.

Трансформація деградованих територій під ландшафтний парк у Дніпровському районі м. Запоріжжя, охоплює великі площі з природними екосистемами, які будуть збережені у своєму природному вигляді та забезпечуть баланс між розвитком та охороною природи і сприятимуть для розвитку туристичного іміджу міста Запоріжжя.

## 3.3 Розвиток туристичного іміджу міста Запоріжжя

Після трансформації постпромислової території у Дніпровському районі м. Запоріжжя в сучасний, екологічно стійкий і привабливий простір, передбачається створення чотирьох основних пішохідних маршрутів. Кожен з цих маршрутів має свою неповторну концепцію, що дає відвідувачам можливість не лише дослідити і насолодитися різноманіттям цієї території, а й відкрити для себе захоплюючі куточки історії, природи та архітектурних шедеврів, поглиблюючи розуміння культурної спадщини регіону.

Маршрут №1 Видовищний маршрут – червоний, протяжністю 2,4 км. Маршрут пропонує вражаючі краєвиди та панорамні види на навколишній ландшафт, річку Дніпро та Дніпрогес. Під час прогулянки відвідувачі зможуть насолодитися природною красою території, а також дізнатися важливу інформацію про екологічні аспекти та історичні події, пов’язані з цими видами.

Маршрут №2 Історичний шлях – жовтий, протяжністю 2,7 км. Маршрут дасть можливість відвідувачам зануритися в історію даної території та ознайомитися з цінними історичними об'єктами. Він включатиме пам'ятники, старовинні будівлі, історичний музей та макет села Айнлаге, інші об'єкти, що відображають багатство історичної спадщини цієї місцевості.

Маршрут №3 Екологічний маршрут – блакитний, протяжністю 3,5 км. Три варіанти маршруту. Ці маршрути спрямовані на підвищення екологічної свідомості та підтримку збереження природного середовища. Вони охоплюватимуть природні зони, парки, сади, озера та інші екосистеми, де відвідувачі зможуть досліджувати та оцінювати природні ресурси, а також дізнаватися про методи екологічної збалансованості та сталого використання.

Маршрут №4 Маршрут добра – рожевий, протяжністю 1,4 км. Маршрут має на меті створення сприятливого середовища для мешканців і відвідувачів. Він включає контактний зоопарк, прогулянкові алеї, місця для

відпочинку та взаємодії, дитячі майданчики та інші елементи, які сприятимуть формуванню комфортного простору для всіх категорій людей.

Ситуаційна схема туристичних маршрутів наведена на рис. 3.6.



Рисунок 3.6 – Ситуаційна схема туристичних маршрутів

Назви туристичних маршрутів відіграють ключову роль у маркетинговій стратегії туристичної індустрії. Вони не лише визначають характер і тематику маршруту, але й формують емоційний зв’язок із потенційними відвідувачами. Вдало підібрані назви здатні зацікавити, викликати інтерес та спонукати до подорожі.

Такі назви підкреслюють унікальність регіону, інтегруючи в себе елементи місцевої культури, історії чи природних особливостей. Вони допомагають створити виразну ідентичність території, роблячи її більш впізнаваною та привабливою для туристів, а також сприяють просуванню локальних традицій та природних багатств.

Реклама та промоція туристичних маршрутів є важливими складовими успішного розвитку туристичної індустрії. В умовах зростаючої конкуренції між туристичними напрямками, ефективні стратегії просування стають критично важливими для залучення відвідувачів.

Реклама та промоція туристичних маршрутів виконують кілька ключових функцій:

– інформування споживачів – реклама дозволяє потенційним туристам дізнатися про нові маршрути, їхні особливості та переваги;

– формування іміджу – успішна промоція допомагає сформувати позитивний імідж маршруту або регіону, підкреслюючи його унікальні характеристики;

– залучення клієнтів – рекламні кампанії сприяють збільшенню потоку туристів, що позитивно впливає на економіку регіону.

Основні методи реклами та промоції. Існує безліч методів, які використовуються для реклами та промоції туристичних маршрутів:

– цифровий маркетинг. Використання соціальних мереж, веб-сайтів та онлайн-реклами для досягнення цільової аудиторії. Соціальні платформи, такі як Instagram і Facebook, дозволяють ділитися візуальним контентом, що підвищує зацікавленість у маршрутах.

Туризм для всіх – програма, яка фокусується на доступності маршрутів для людей з обмеженими можливостями, підкреслює інклюзивність та сприяє залученню нових категорій туристів.

Безбар'єрність є основою сучасного розвитку громадських просторів. Вона забезпечує доступність інфраструктури для людей з обмеженими можливостями, матерів з дитячими візочками, учасників бойових дій та інших, хто може зіштовхуватися з труднощами при пересуванні. Створюють дорожню картою екскурсійних маршрутів, зручних для різних груп людей.

У процесі аналізу розглянули кілька ключових аспектів:

– туалети: планується їх влаштування з урахуванням потреб людей з інвалідністю;

– попереджувальні знаки: будуть встановлені спеціальні знаки, що інформують про нахили поверхонь, що полегшить пересування;

– укриття: передбачено створення безбар'єрних місць для укриття в разі надзвичайних ситуацій.

Окрему увагу треба приділили маршрутам для матерів з дитячими візочками, забезпечуючи рівні та комфортні шляхи.

Таким чином, запровадження безбар'єрних туристичних маршрутів дозволить всім відвідувачам насолоджуватися природою без обмежень, пов'язаних з інфраструктурними бар'єрами.

Проєкт трансформації деградованої постпромислової території передбачає комплексну модернізацію території відповідно до сучасних стандартів інклюзивності [24].

Безбар'єрність туристичних маршрутів наведена на рис. 3.7

– традиційна реклама. Рекламні матеріали, такі як брошури, листівки, газети та журнали, використовуються для просування маршрутів серед широкої аудиторії;

– участь у виставках і ярмарках. Презентація маршрутів на туристичних виставках та ярмарках допомагає встановити контакти з потенційними

виставках та ярмарках допомагає встановити контакти з потенційними туристами та партнерами;

– співпраця з туристичними агентствами. Співпраця з агентствами дозволяє розширити канал збуту і залучити нових клієнтів;

– організація подій. Проведення тематичних заходів, фестивалів або екскурсій може привернути увагу до конкретного маршруту.



Рисунок 3.7 – Безбар'єрність туристичних маршрутів

Реклама та промоція туристичних маршрутів відіграють вирішальну роль у залученні туристів і стимулюванні розвитку туристичної індустрії. Ефективно сплановані стратегії просування дозволяють не лише поширювати інформацію про маршрути, а й формувати привабливий і позитивний імідж територій, підкреслюючи їх унікальність і потенціал.

У сучасному світі цифрові технології та соціальні мережі значно розширюють можливості для просування. Вони дають змогу використовувати інтерактивний і креативний підхід, створюючи персоналізований контент, що залучає аудиторію. Завдяки онлайн-платформам туристичні маршрути стають доступними для ширшого кола потенційних відвідувачів, сприяючи їх популяризації та підвищуючи інтерес до регіону.

# ВИСНОВКИ

1. Трансформація деградованих постпромислових територій є важливим напрямом розвитку міського середовища, особливо для таких індустріальних міст, як Запоріжжя. Реалізація подібних проєктів сприяє покращенню екологічного стану, раціональному використанню міських територій і створенню нових можливостей для розвитку туризму.

2. Місто Запоріжжя має унікальний потенціал для формування туристичного іміджу через історичну спадщину, природні ресурси та постпромислові ландшафти. Трансформація цих територій дозволяє інтегрувати їх у туристичну інфраструктуру, підкреслюючи історико-культурну ідентичність міста.

3. Врахування екологічних принципів у процес трансформації є важливим фактором сталого розвитку. Збереження та відновлення природних екосистем на таких територіях сприяє підвищенню їхньої рекреаційної цінності та створює комфортні умови для відвідувачів.

4. Ревіталізація занедбаних територій не лише покращує ідентичність міста Запоріжжя, але й сприяє економічному зростанню завдяки залученню туристів, створенню нових робочих місць і розвитку малого та середнього бізнесу в туристичній сфері.

5. Трансформація постпромислових територій міста Запоріжжя є важливим кроком до розвитку міста та підвищення його туристичного іміджу. Для успішної трансформації важливим є використання сучасних методів проєктування, цифрових технологій і творчих підходів до організації простору, що дозволить створити конкурентоспроможний туристичний продукт.

6. Реклама та промоція туристичних маршрутів є важливими інструментами для залучення туристів та розвитку індустрії. Ефективні стратегії просування допомагають не лише інформувати потенційних відвідувачів, але й формувати позитивний імідж територій міста Запоріжжя.

# СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Управління розвитком промислових територій: циркулярність, публічність, екологічність / Мельникова М., Бойченко М., Кочешкова І. // монографія / НАН України, Ін-т еконо-міки пром-сті, 2023. 174 с. URL: https://iie.org.ua/monografiyi/pravlinnja-rozvitkom-promislovih-teritorij-cirkuljarnist-publichnist-ekologichnist/

2. Реновація промислової забудови та її адаптація до сучасного міського середовища : монографія / [Ю. І. Гайко, Є. Ю. Гнатченко, О. В. Завальний, Е.А. Шишкін; за заг. ред. Ю. І. Гайка, Е. А. Шишкіна] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГім. О. М. Бекетова, 2021. 353 с. URL: https://eprints.kname.edu.ua/57691/1/2020%20%D0%BF%D0%B5%D1%87.%202%D0%9C%D0%9D%20%D0%9C%D0%9E%D0%9D%D0%9E%D0%93%D0%A0%D0%90%D0%A4%D0%98%D0%AF%20.pdf

3. Навіщо займатися ревіталізацією. URL: https://www.ilf-ua.com/uk/blog/iak-i-navishcho-mistam-transformuvati-zanedbani-zavodi-ta-fabriki-istoriyi-trokh-mist/

4. Ревіталізовані: Топ-6 промислових об’єктів України, які отримали нове життя: URL: https://discover.ua/inspiration/revitalizovani-top-6-promyslovykh-obyektiv-ukrayiny-otrymaly-nove-zhyttya

5. Проблеми та перспективи розвитку житлової забудови в умовах комплексної реконструкції міста: монографія / [Ю.І. Гайко, Т.В. Жидкова, Е.А. Шишкін та ін.; за заг. ред. Ю.І. Гайка, Т.В. Жидкової]; Харків. нац. ун-т міськ. гос-ва ім. О.М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О.М. Бекетова, 2019. 246 С. URL: https://core.ac.uk/download/pdf/211007014.pdf

6. Art City NDSM URL: https://artcityndsm.nl/

7. Gas Works Park URL: https://www.tclf.org/landscapes/gas-works-park

8. Ландшафтний парк «Дуйсбург-Норд» URL: https://www.route-industriekultur.ruhr/ru/ankerpunkte/landschaftspark-duisburg-nord/

9. Перший інноваційний парк України URL: https://readymag.website/unit.city/2523299/

10. Трансформації занедбаної територіїї у житловому районі RYBALSKY URL: https://rybalsky.com.ua/

11. Житло на місці колишніх промзон: приклади ревіталізації. URL: https://3m2.ua/reytingiru/zhitlo_na_mistsi_kolishnih_promzon_prikladi_revitalizatsiyi/

12. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін : монографія / за ред. К. Мезенцева, Я. Олійника, Н. Мезенцевої // Київ: Видавництво «Фенікс», 2017. 438 с. URL: https://www.geokyiv.org/pdf/Urban_Ukraine.pdf

13. Силогаєва В. В. Визначення принципів комплексної реновації на підставі аналізу історичних містобудівних етапів формування міста (на прикладі м. Запоріжжя) / В. В. Силогаєва // Вісник ТДАСУ, 2014. № 4. С. 31 – 40. URL: https://cyberleninka.ru/article/n/opredelenie-printsipov-kompleksnoy-renovatsii-naosnovanii-analiza-istoricheskih-gradostroitelnyh-etapov-formirovaniya-goroda-na

14. Містобудівне проектування. Частина 1: Місто як об’єкт проектування / Петришин Г. П. // навч. посіб. Львів : Вид. Львів. політехніка, 2016. 328 с. URL: https://vlp.com.ua/node/16939

15. Містобудівне проектування. Частина 2. Проектування структурних елементів міста / Пертришин Г. П. навч. посіб. Львів: Вид. Львів. політехніка, 2017. 288 с. URL: http://vlp.com.ua/node/17395

16. Передумови реновації постпромислових територій на прикладі Запорізького алюмінієвого комбінату / С.О. Захарова, О.М. Фостащенко , К.К. Архіпова та інші // Містобудування та територіальне планування: наук.-техн. зб. Київ: Київський національний університет будівництва і архітектури, 2023. Вип. 83. 419 с. С. 110 –122. URL: https://library.knuba.edu.ua/books/zbirniki/02/2023/202383.pdf.

17. Краєзнавці Запоріжжя закликають міську владу зберегти стару дорогу в парку Енергетиків URL: https://suspilne.media/zaporizhzhia/110366-kraeznavci-zaporizza-zaklikaut-misku-vladu-zberegti-staru-dorogu-v-parku-energetikiv/

18. Село Ейнлаге URL: https://www.wikidata.uk-ua.nina.az/%D0%95%D0%B9%D0%BD%D0%BB%D0%B0%D0%B3%D0%B5_(%D0%BA%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%BD%D1%96%D1%8F).html

19. Запорізькі краєзнавці просять міську владу зберегти бруковану дорогу, збудовану майже 100 років тому URL: https://www.061.ua/news/3036893/zaporozskie-kraevedy-prosat-gorodskuu-vlast-sohranit-mosenuu-dorogu-postroennuu-pocti-100-let-nazad-foto

20. Запорізька антлантида. URL: http://retro.zp.ua/attraction/district/390-zaporozhskaya-atlantida.html

21. Сайт Юрія Батаєва URL: http://diveinstructor.com.ua/forum?func=showcat&catid=4&view=entrypage&defaultmenu=160&date=2024-07-01

22. Міська програма «Програма розвитку туризму в місті Запоріжжі» на 2023 – 2025 р.
URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1hccm51v4n9rldv15he6jn1qd91u6.pdf

23. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування та забудова територій. [Чинний від 2019-01-10]. Київ: Мінрегіонбуд України, 2019. 177 с.

24. ДБН В.2.2-40:2018 Інклюзивність будівель і споруд. Основні положення. [Чинний з 2019-04-01; на зміну ДБН 2.2-17:2006]. Вид. офіц. Київ : Мінрегіон України, 2018. 70 с.

25. ДБН Б.1-1-22:2017. Склад та зміст плану зонування території. [Чинний від 2018-01-08]. Київ : Мінрегіонбуд України, 2018. 22 с.

26. ДБН Б.2.2-5:2011. Благоустрій територій (зі Змінами). [Чинний від 2012-09-01. Зміна №1 чинна з 2018-10-01] Вид. офіц. Киів: Міністерство регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України, 2012. 61 с.

27. ДСТУ 8302:2015 Бібліографічні посилання. Загальні положення та правила складання. Чинний від 2016-01-01] Київ:ДП «Укр НДНЦ», 2016.20с.

28. ДБН В.1.2-12-2008. Будівництво в умовах ущільненої забудови. Вимоги безпеки. [Чинний від 2009-01-01]. Вид. офіц. Київ: Мінрегіонбуд України. 2008. 33 с.

29. ДБН А.2.2.-3:2014 Склад та зміст проектної документації на будівництво. [Чинний від 2008-04-01] Київ: Держстандарт України, 2012. 29с.

30. ДСТУ 3008-2015. Документація. Звіти у сфері науки і техніки: Структура та правила оформлення. [Чинний від 2016-01-01]. Київ: ДП «Укр НДНЦ», 2016. 31 с.

31. ДСТУ Б А.2.4-4:2009 Система проектної документації для будівництва. Основні вимоги до проектної та робочої документації. [Чинний від 2009-01-24]. Київ: Держстандарт України, 2009. 70 с.

32. Закон України «Про архітектурну діяльність» URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/687-14

33. Закон України «Про регулювання містобудівної діяльності». URL: http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/3038-17 (дата звернення 07.11.2024).

34. Закон України від 06.09.2005 № 2807-IV Про благоустрій населених пунктів. URL: https://urst.com.ua/act/pro_blahoustrii_naselenykh_punktiv (дата звернення 10.11.2024).

35. Закон «Про внесення змін до Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності» №6403. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=61676 (дата звернення 10.11.2024).

36. Інвестиційний паспорт Запоріжжя – 2023. Запорізька міська територіальна громада. Запоріжжя. 2023. URL: https://www.zoda.gov.ua/news/34356/investitsiyniy-pasport-zaporizkoji-oblasti.html

37. Задоя О.А., Кластеризація: проблеми поєднання європейського досвіду з українськими реаліями // Журнал «Європейський вектор економічного розвитку.»2020. Університет імені Альфреда Нобеля, м.Дніпро, вип. No 1 (28), С. 59 - 67. DOI: 10.32342/2074-5362-2020-1-28-5.

38. Можливості ревіталізації промислових територій міст на прикладі вулиці Замкової у м. Львові / Боднар Т., Ясінський М. // 2023 Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура» № 2(10), 2023. URL: https://science.lpnu.ua/sites/default/files/journal paper/2023/oct/31601/1.pdf

39. Наказ Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України «Про затвердження Порядку розроблення містобудівної документації». URL: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/z1468-11 (дата звернення 07.11.2024).

40. Основи містобудування: навч. посібник / за ред. Л. В. Бородич, О. О. Савченко, А. Є. Конюк та ін. Полтава: ПолтНТУ, 2019. 145 с.

41. План зонування території м. Запоріжжя. Київ: 2017. 90 с. URL: https://zp.gov.ua/upload/editor/plan_zonuvannya_tekstovi_materiali_.pdf

42. Проектування міських територій: підручник: у 2 ч. / за ред. І. Е. Линник, О. В. Завального. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2019. Ч. ІІ. 544 с.

43. Петришин Г. П. Містобудівне проектування. Частина 1: Місто як об’єкт проектування: навч. посіб. Львів : Вид. Львів. політехніка, 2016. 328 с. URL: https://vlp.com.ua/node/16939

44. Пертришин Г. П. Містобудівне проектування. Част. 2. Проектування структурних елементів міста: навч. посіб. Львів : Вид. Львів. політехніка, 2017. 288 с. URL: http://vlp.com.ua/node/17395

45. Реновація промислової забудови та її адаптація до сучасного міського середовища : монографія / [Ю. І. Гайко, Є. Ю. Гнатченко, О. В. Завальний, Е. А. Шишкін; за заг. ред. Ю. І. Гайка, Е. А. Шишкіна] ; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків : ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2020. 353 с.

46. Стратегія розвитку м. Запоріжжя до 2028 року, затверджена рішення міської ради від 20.12.2017 №57. URL: https://zp.gov.ua/upload/content/o_1bvi15shg1mh9je61iooc13u7ae4.pdf

47. Ganski, U. The features of marketing of historical and cultural heritage locations and tourist destinations. International economic relations and prospects for national development: contemporary challenges and solutions: monograph / M. Fleychuk, U. Ganski, V. Kazlouski [and others]. Daugavpils, 2018. 364 p URL: http://global-national.in.ua/archive/23-2018/71.pdf

48. Historia łódzkiej Manufaktury – od przetwórstwa bawełny po jedno z największych centrów handlowych w Polsce [Elektronnyi resurs] – Rezhym dostupu do resursu: https://magnifier.pl/manufaktura-lodz-historia/.

49. Ревіталізація промзон та публічних просторів: укра-їнський досвід. URL: https://euprostir.org.ua/practices/144084

50. Менонітська архітектура Запоріжжя Від минулого до прийдешнього. URL: http://www.waltermarina.ca/Mennonite.